

ALEXANDER ATARODI

FOI är en huvudsakligen uppdragsfinansierad myndighet under Försvarsdepartementet. Kärnverksamheten är forskning, metod- och teknikutveckling till nytta för försvar och säkerhet. Organisationen har cirka 1000 anställda varav ungefär 800 är forskare. Detta gör organisationen till Sveriges största forskningsinstitut. FOI ger kunderna tillgång till ledande expertis inom ett stort antal tillämpningsområden såsom säkerhetspolitiska studier och analyser inom försvar och säkerhet, bedömning av olika typer av hot, system för ledning och hantering av kriser, skydd mot och hantering av farliga ämnen, IT-säkerhet och nya sensorers möjligheter.

Alexander Atarodi

Turkiets och Irans utrikespolitik gentemot Irak

Omslagsbild: <http://www.flickr.com/photos/salwan/2781298117/>

Titel	Turkiets och Irans utrikespolitik gentemot Irak
Title	Turkey's and Iran's foreign policy towards Iraq
Rapportnr/Report no	FOI-R--2723--SE
Rapporttyp Report Type	Användarrapport User report
Sidor/Pages	46 p
Månad/Month	Februari/February
Utgivningsår/Year	2009
ISSN	ISSN 1650-1942
Kund/Customer	Försvarsdepartementet
Forskningsområde Programme area	1. Analys av säkerhet och sårbarhet 1. Security, safety and vulnerability analysis
Delområde Subcategory	11 Forskning för regeringens behov 11 Policy Support to the Government.
Projektnr/Project no	A 12004
Godkänd av/Approved by	Eva Mittermaier
FOI, Totalförsvarets Forskningsinstitut Avdelningen för Försvarsanalys	FOI, Swedish Defence Research Agency Defence Analysis
164 90 Stockholm	SE-164 90 Stockholm

Sammanfattning

Denna rapport behandlar Turkiets samt Irans politiska relationer med Irak och har som syfte att analysera ett antal centrala faktorer som påverkar den framtida utrikespolitiken gentemot Bagdad. Analysen lägger fokus på de historiska aspekterna, vilka har haft en stor påverkan på ländernas relationer sinsemellan. I det nya politiska läget, som har skapats i Irak efter den amerikanska invasionen 2003, spelar de historiska faktorerna en fortsatt viktig roll. Dessutom tillkommer ekonomiska faktorer som drivkraft bakom utformningen av utrikespolitiken gentemot Irak.

De viktigaste övergripande slutsatserna för Turkiet är relaterade till tre faktorer. Den första rör kurderna och deras strävan efter självständighet, samt bekämpningen av PKK. Den andra faktorn är rädslan för spridningen av fundamentalism inom Turkiet. Den tredje slutsatsen handlar om att Ankara är angeläget om att etablera goda handelsförbindelser med Bagdad.

Invasionen av Irak 2003 och Saddam Husseins fall har skapat nya förutsättningar för förbättrade politiska och ekonomiska relationer mellan Iran och Irak. De övergripande slutsatserna är att Iran har fått ett större inflytande över den irakiska inrikespolitiken. Kurdfrågan är viktig för Teheran, men ännu viktigare är relationerna till shiamuslimerna i söder, med vilka Iran har goda kontakter. En annan viktig slutsats är att Iran ser gynnsamma ekonomiska vinster med ökad handel med Irak. Detta har inverkan på landets utrikespolitik gentemot Irak.

Nyckelord: Iran, Irak, Turkiet, USA, Kurdistan, Utrikespolitik, Ekonomi, Invasion, PKK, Fundamentalism, Handel, Shiamuslimer, Sunnimuslimer, Kurder.

Summary

This report deals with the foreign policy of Iran and Turkey towards Iraq. The aim of the report is to determine the factors that sustain the current and future foreign policy towards Iraq. In order to examine the foreign policy towards Iraq, the focus will be on the historical elements shaping the political relations between the countries. To approach this problem, a political and economical perspective is being used in the report.

There are three main conclusions drawn in relation to the Turkish foreign policy towards Iraq. The first and main conclusion is related to the Kurdish dilemma and the Kurds' ambition to become independent. Turkey is determined to stop this ambition, both in Iraq and in Turkey. Ankara is also firm to fight against the PKK-fighters. The second conclusion is that Turkey is afraid of radicalism in Turkey. Economic incentives and trade are the third conclusion influencing the foreign policy.

The US invasion of Iraq during 2003 and removal of Saddam from power has created new conditions for better political and economical relations between Iran and Iraq. The invasion has resulted in increased Iranian influence on the domestic development in Iraq. Iran's reasonably good relations with a Shiite-friendly government in Iraq coupled with economic and trade incentives, will have an important impact on the future of Iranian foreign policy towards Iraq.

Keyword: Iran, Iraq, Turkey, USA, Kurdistan, Foreign Policy, Economy, Invasion, PKK, Fundamentalism, Trade, Shia Muslims, Sunni Muslims, Kurds.

Innehållsförteckning

FÖRORD	7
1 INTRODUCTION	9
1.1 Syfte.....	9
1.2 Teoretisk utgångspunkt.....	10
1.3 Metod och material.....	11
1.4 Disposition.....	11
2 IRAN OCH IRAK	12
2.1 Irans utrikespolitik, en historisk bakgrund.....	12
2.2 Irans utrikespolitik gentemot Irak.....	13
2.3 Irans nationella intressen i Irak.....	15
2.3.1 Irans relationer till Iraks etniska grupper.....	15
2.3.2 Relationerna med USA.....	17
2.3.3 Ekonomiska intressen och handel.....	18
3 TURKIET OCH IRAK	20
3.1 Turkiets utrikespolitik, en historisk bakgrund.....	20
3.1 Utrikespolitiken gentemot Irak.....	22
3.2 Turkiets nationella intressen i Irak.....	23
3.3.1 Kurdistan.....	23
3.3.2 Islamisk fundamentalism.....	25
3.3.3 Ekonomi och handel.....	26
4 UTRIKESPOLITIKEN GENTEMOT IRAK EFTER 2003	29
4.1 Inledning.....	29
4.2 Iran.....	29
4.3 Turkiet.....	31
5 AVSLUTANDE DISKUSSION	34
5.1 Iran.....	34
5.2 Turkiet.....	35
5.3 Återstående frågor.....	36
6 KÄLLFÖRTECKNING	38

7 APPENDIX: 1-5.....	42
Bilaga 1: Turkiets totala militära utgifter i miljarder US\$, i löpande priser (Current prices) och fasta priser (Constant prices)	42
Bilaga 2: Turkiets totala militära utgifter i miljarder US\$ i fasta priser, samt andel av BNP i procent.....	43
Bilaga 3: Turkiets militära utgifter fördelade på "Force Groups" i miljarder US\$ i fasta priser.	44
Bilaga 4: Irans geografi.....	45
Bilaga 5: Turkiets geografi.....	46

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1: Irans export till irak mellan 2000-2006 i miljarder US\$	18
Figur 2: iraks andel av irans totala export i %	19
Figur 3: turkiets export till irak mellan 2002-2006 i miljarder US\$	27
Figur 4: iraks andel av turkiets export i %.....	28
Figur 5: turkiets handel med utlandet samt handelsbalansen mellan 2002 och 2007 i miljarder US\$.....	28

Förord

Projektet Asiatiska säkerhetsstudier på FOI:s avdelning för Försvarsanalys bedriver på uppdrag av Försvarsdepartementet studier av aktuella säkerhetspolitiska problem och frågeställningar i Öst-, Syd- och Centralasien samt delar av Mellanöstern. Både frågor som direkt påverkar Sveriges säkerhetspolitik samt frågor som påverkar den globala strategiska utvecklingen och därigenom Sverige indirekt studeras. Regionen utgör eller kan bli operationsmiljö för svenska internationella insatser, civila, polisiära och militära.

Den amerikanska invasionen av Irak 2003 förändrade den politiska och militära kartan i Mellanöstern. Som en direkt konsekvens av invasionen, befinner sig de amerikanska styrkorna i Irak, längs den iranska gränsen. Detta har vissa implikationer på Irans agerande i regionen och dess säkerhetstänkande. Sett från det iranska perspektivet är närvaron av de amerikanska militära styrkorna i Irak ett hot mot Iran och dess regionala intressen. Iran är nu omringat i öst av Nato-styrkor i Afghanistan och i väst av de USA-ledda styrkorna i Irak. Samtidigt har invasionen av Irak inneburit ökat iranskt inflytande i Irak, tack vare de goda förbindelserna med den shiamuslimska majoriteten i Irak. Aldrig förr har relationerna mellan de rivaliserande regionalmakterna varit så bra som de är nu.

Även Turkiet har påverkats av invasionen av Irak. Den turkiska vägran att låta USA att använda sig av turkisk mark för borttagandet av Saddam Husein i Bagdad försämrade inledningsvis de turkisk-amerikanska relationerna. Relationerna mellan länderna har successivt förbättrats sedan 2003. Emellertid är det svårt att avgöra om relationerna är lika bra som före invasionen. En omedelbar konsekvens av försämrade relationer med USA var att Turkiets manöverutrymme (både politiskt och militärt) i Irak begränsades. För Turkiet är det av en stor betydelse att landet har inverkan på den politiska utvecklingen i Irak. Inte minst för att kurderna i Irak har fått autonomi och rädslan är stor i Turkiet för spridning av den kurdiska nationalismen till den kurdiska delen av Turkiet.

Den här rapporten behandlar Irans- och Turkiets nationella intressen i Irak, vilket har en direkt bäring på ländernas utrikespolitik gentemot Bagdad. Vi vill rikta ett särskilt tack till Ylva Johnsson och Emma Sandström och Johannes Malminen för deras synpunkter på denna rapport.

John Rydqvist

Projektledare

1 Introduktion

Historiskt sett har Irans politiska relationer med Irak varit problematiska. Ett antal grundläggande problem, bland annat frågan om floden Shatt al-Arab¹ och strävan efter att bli den regionala stormakten, har orsakat politiska konfrontationer mellan länderna. Länderna har även genomgått ett antal militära konfrontationer under historiens gång. Den blodigaste militära sammandrabbningen var det långa kriget mellan 1980-88. En omfattande irakisk militärstyrka invaderade då Iran. Kriget satte dagordningen i utrikespolitiken mellan länderna fram till USA:s invasion av Irak 2003. Under Saddam Husseins styre i Irak var de diplomatiska och ekonomiska relationerna mellan länderna obetydliga. USA:s invasion av Irak och borttagandet av Saddam Husseins regim i Bagdad, har skapat nya förutsättningar för Iran att åstadkomma en kursändring i sina relationer med Irak. Goda politiska förbindelser med Iraks nya regering, samt gynnsamma förutsättningar för ökad handel kommer sannolikt att ha en stor bäring på Irans utrikespolitik gentemot Irak.

USA:s invasion av Irak 2003 har även påverkat Turkiet och dess relationer med Bagdad. Turkiets utrikespolitik gentemot Irak har historiskt sett påverkats av arvet från Kemal Atatürk. Under en lång period efter 1923 var Turkiets utrikespolitik huvudsakligen västorienterad. Händelserna under de två senaste årtiondena har dock medfört en kursändring i Turkiets utrikespolitik gällande synen på Irak och dess betydelse för Turkiets nationella intressen. Utöver handel som incitament påverkas Turkiets utrikespolitik av kurdfrågan och spridningen av fundamentalismen inom landet. Invasionen av Irak har bl.a. medfört autonomi för kurderna i norra Irak. Det ligger i Turkiets nationella intressen att den kurdiska autonomin inte övergår till en självständighet för Kurdistan. Således vill Turkiet påverka inrikespolitiken i Irak så att den gynnar Ankara.

I denna studie läggs fokus på Irans samt Turkiets utrikespolitik gentemot Irak. Utrikespolitiken studeras utifrån historiska erfarenheter och den regionala utvecklingen sedan bildandet av staten Irak. En långsiktig utrikespolitik i regionen har utformats utifrån nationella intressen. En strävan efter att betraktas som regionala stormakter har, historiskt sett, drivit utrikespolitiken gentemot Bagdad. Turkiet och Iran delar dessutom en gemensam utmaning, nämligen den kurdiska frågan. Merparten av den kurdiska befolkningen bor i Turkiet, Irak och Iran. Det ligger i dessa länders nationella intresse att kurderna förblir en del av respektive land, och att man undviker ett självständigt Kurdistan.

1.1 Syfte

Det primära syftet med denna rapport är att undersöka vilken utrikespolitik Turkiet och Iran har fört gentemot Bagdad fram till USA:s invasion av Irak i början av 2003. Det sekundära syftet är att undersöka hur utrikespolitiken

¹ Floderna Eufrat och Tigris flyter ihop norr om Basra och skapar Shatt al-Arab, som rinner ut i Persiska viken.

gentemot Irak har förändrats efter invasionen 2003 och hur den framtida utrikespolitiken troligen kommer att formas.

1.2 Teoretisk utgångspunkt

Att studera politiska förhållandena i Mellanöstern är en svår uppgift, eftersom regionen består av olika samhällen med olika inbördes relationer. Även inom varje land finns det ett antal olika drivkrafter som verkar åt olika håll. Olika teoretiska ansatser erbjuder var för sig möjliga tolkningar av händelser på världsarenan. Utan någon sorts paradigm skulle vi inte kunna göra oss en föreställning av omvärlden.² Syftet med en teori är att öka vår förståelse av förändringarna på den internationella arenan och eventuella konflikter mellan staterna. Det gäller således att hitta en teori som är lämplig för att undersöka studiens syfte.³

En av de traditionella teorierna är realismen, som är känd för dess syn på världsordningen. I frånvaro av internationella politiska institutioner fattar stater politiska beslut, vilka gynnar deras säkerhetstänkande.⁴ Realismens grundtanke består således av två viktiga element; strävan efter att gagna sina egna intressen samt den anarkistiska världen utanför.⁵ Internationell politik är således en kamp om makt. Denna maktkamp leder till att staterna kan komma i konflikt med varandra, både politiskt och militärt.⁶ Det ges större utrymme till den anarkistiska globala maktstrukturen som ett medel för att påverka enskilda länders utrikespolitik och säkerhetstänkande. Anarki skapar grogrund för misstänksamhet och konkurrens mellan staterna.⁷ Misstänksamheten kan eventuellt resultera i militär kapprustning med väpnade konflikter som följd.⁸ Konkurrensen leder till att staterna vidtar åtgärder för att gynna deras egna nationella intressen.⁹

Den traditionella realismen kan därför vara användbar i analys av relationerna mellan Turkiet, Iran och Irak. Konkurrensen mellan dessa stater om att bli den dominerade regionalmakten, samt rädslan för externa militära attacker har präglat de politiska relationerna. Enbart under de senaste trettio åren har regionen genomgått flera stora krig, bl.a. det långa kriget mellan Iran och Irak 1980-88. Irak har dessutom varit involverat i två stora konflikter med en global dimension; det första och det andra Gulfkrigen. Trots att Turkiet inte har varit i något direkt krig sedan 1923, har den turkiska armén fört ett krig mot den kurdiska separatistgruppen PKK, som periodvis har haft stöd från både Iran och Irak. Relationerna mellan staterna i regionen har vilat på en ständig kamp om makt och överlevnad.

² Hettne Björn (1996) *Internationella Relationer*. s 11-13

³ Halliday Fred (2005) *The Middle East In International Relations*. s 21

⁴ Stubbs R, Underhill G (1994) *Political Economy and the changing global order*. (1994), s 18-25

⁵ Burchill S, Linklater A, mm (2005) *Theories of International Relations*. (2005) 30-31

⁶ Karlsson Svante (2004) *Fred- och konfliktkunskap*. s 12-13

⁷ Webber, Smith, Ehteshami, mm (2002) *Foreign Policy in a transformed world*. s 19-22

⁸ Turkish Yearbook of International Relations (2006) s 6

⁹ Calabrese John (1994) *Revolutionary Horizons*. s 3-4

1.3 Metod och material

Denna studie är en kvalitativ undersökning som bygger på material bestående av böcker, tidningsartiklar, Internet och kommentarer från två intervjuer genomförda i Turkiet. Gällande Iran, är det svårt att relatera analysen och slutsatserna till officiella policydokument, eftersom dessa är hemliga. När det gäller Turkiet, finns det referenser till dokument från det turkiska utrikesdepartementet om landets utrikespolitik gentemot Irak.

1.4 Disposition

Denna rapport är uppdelad i fem kapitel. Efter denna introduktion följer Irans politiska relationer med Irak sedan bildandet av den irakiska staten. Kapitel tre behandlar Turkiet och dess politiska relationer med Irak. I kapitel fyra och fem presenteras utrikespolitiken efter den amerikanska invasionen av Irak 2002 samt avslutande diskussion.

2 Iran och Irak

Detta kapitel beskriver kortfattat Irans utrikespolitik gentemot omvärlden samt utrikespolitiken gentemot Bagdad sedan bildandet av staten Irak. Generellt kan sägas att Iran (Persien) historiskt sett har haft svårt att föra en självständig utrikespolitik, främst på grund av utländsk inblandning i landets inre angelägenheter.

2.1 Irans utrikespolitik, en historisk bakgrund

Under århundraden, från 1700-talet och fram till mitten av 1900-talet, brottades Iran med regionala konflikter och krig, främst med Ryssland och Ottomanska riket. I över 200 år var landets viktigaste uppgift att konfrontera Ottomanska rikets aggressiva handlingar i väst och nordväst.¹⁰ Under 1800-talet var uppgiften att konfrontera Ryssland, med vilket Iran hade besvärliga relationer med. En svag persisk armé i kombination med ett inkompetent ledarskap ledde till att Ryssland erövrade territorier i Kaukasus och Centralasien. Den territoriella förlusten innebar ett hårt slag mot Irans förmåga att driva en självständig utrikespolitik.¹¹

Utländsk inblandning, ockupation och förlorade krig ledde till en ny strategi i Iran, en så kallad *tredjemaktstrategi*. Den kom att ha stor inverkan på landets utrikespolitik under en lång period. Denna strategi gick ut på att involvera en tredje aktör i politiken för att balansera beroendet av andra supermakter. Svårigheterna med strategin var bland annat att den tredje makten oftast var långt ifrån Iran och att kommunikationsmöjligheterna var begränsade. Dessutom var tanken med strategin att den tredje makten inte skulle bli alltför dominant i Irans angelägenheter. Tredjemaktstrategi har även används under modern tid, under 1930-talet med Tyskland som en stormakt och med USA under 1950-talet. När USA blev en för dominerande makt i Irans utrikespolitik, försökte shahen att driva en tredjemaktstrategi mot USA, genom att lyfta fram relationerna med Japan och Europa.¹² Utländsk inblandning i iranska angelägenheter har inneburit traumatiska upplevelser och har även satt sina spår i landets nuvarande utrikespolitik.¹³

Irans utrikespolitik efter den iranska revolutionen 1979 har kännetecknats av interna faktorer. Med maktövertagande i Iran tog den andliga ledaren Khomeini över några av shahens utrikespolitiska problem. Ett av de viktigaste problemen var landets ekonomi och dess beroende av olja som inkomstkälla. En oljebaserad ekonomi visade sig vara sårbar i och med variationerna på oljepriset på världsmarknaden. Ett annat utrikespolitiskt problem var shahens ambitiösa planer att bli en regional stormakt, men förutsättningarna för att fullfölja detta var begränsade precis efter revolutionen. Iransk utrikespolitik präglades dessutom av det kalla kriget under 1980-talet. När Sovjetunionen föll,

¹⁰ Ramazani Rouhollah K (1966) *The Foreign Policy of Iran*. s 15-24

¹¹ Hunter Shreen T. (1990) *Iran And The World: Continuity in a Revolutionary Decade*. s 7-8

¹² Ibid., s 24-26

¹³ Hunter (1990) s 7-8

förändrades utrikespolitiken i samband med att den nya världsordningen växte fram.¹⁴

2.2 Irans utrikespolitik gentemot Irak

Historiskt sett har Irans relationer med Irak varit besvärliga. Båda länderna har fört en utrikespolitik, som har kolliderat med det andra landets nationella intressen. Dessutom har båda länderna haft ambitioner att bli regionala stormakter. Delvis har Iran haft en strategisk fördel tack vare en lång kuststräcka vid Persiska viken. Irak har däremot haft en begränsad tillgång till Persiska viken, vilket har försvagat den irakiska positionen gentemot Iran. Denna nackdel har delvis kompenseras genom att Iran hade en lång gräns till forna Sovjetunionen. Det ständiga hotet från norr hade delvis splittrat och försvagat Iran, i synnerhet eftersom landet förlorade territorier till Ryssland under 1800-talet. Irak har däremot under kalla kriget haft ett nära samarbete med Sovjetunionen och betraktades av Sovjetunionen som en allierad till skillnad från Iran, som fick sitt stöd från USA.¹⁵

Ett antal viktiga faktorer har bidragit till att länderna inte har lyckats etablera långsiktigt goda politiska förbindelser. Relationerna har snarare präglats av stor misstänksamhet, rivalitet och ett antal väpnade konflikter. Sedan grundandet av Irak, som en följd av det ottomanska rikets sönderfall, har Iran försökt att etablera normala politiska förbindelser med Bagdad. För Iran, som hade bittra minnen av utländska makternas involvering i landets inre angelägenheter, var förbättrade relationer med Irak ett sätt att balansera sina relationer till stormakterna. Fundamentala problem mellan länderna har dock varit ett hinder på vägen att fördjupa de politiska relationerna. Irak (som då administrerades av Storbritannien) anklagades under 1920 och 1930-talen för att härbärgera ett antal rebellgrupper (klaner) utmed den irakisk-iranska gränsen, vilka utgjorde ett militärt hot mot den iranska staten. Enligt iranier fick dessa aktivister politiskt och militärt stöd från Irak. Dessutom kunde dessa grupper röra sig fritt över den irakiska gränsen utan ingripande från den irakiska (brittiska) myndigheten. Dessa aktiviteter var främst kopplade till provinserna Khusistan i sydväst och Kurdistan i västra Iran.¹⁶

Den grundläggande problematiken mellan länderna var dock frågan om kontrollen över floden Shatt al-Arab¹⁷, som mynnar ut i Persiska viken. Shatt al-Arab har varit ett mycket strategiskt område längs den sydligaste gränsen mellan Iran och Irak. Basra, Iraks andra största stad, ligger endast cirka hundra kilometer från Shatt al-Arab. Floden är dessutom Iraks enda väg mot det öppna havet och mycket viktigt för dess handel. Utan Shatt al-Arab blir Irak instängt.¹⁸ Kort efter grundandet av den irakiska staten, gjorde irakierna anspråk på hela Shatt al-Arab och hänvisade till flodens betydelse för tillgången till det öppna havet. Dessutom argumenterade irakierna för att Iran förfogade över en lång kuststräcka längs Persiska viken, och därför inte hade något behov av Shatt al-

¹⁴ Calabrese (1994) s 1

¹⁵ Ibid., s 65-68

¹⁶ Ramazani (1966) s 259-260

¹⁷ Floderna Eufrat och Tigris flyter ihop norr om Basra och skapar Shatt al-Arab, som rinner ut i Persiska viken.

¹⁸ Gieling Saskia (1999) *Religion and war in Revolutionary Iran*. s 12-16

Arab. Iranierna å sin sida pekade på att gränsen mellan staterna går rakt genom floden och därför bör båda länderna ha kontroll över var sin sida. Ett avtal mellan länderna undertecknades 1934, vilket gav båda länderna rätten att kontrollera sin sida av floden. Ett liknande avtal hade undertecknats av Ottomanska riket och Persien 1914.¹⁹

Under andra världskriget ockuperades Iran av de allierade styrkorna i kampen mot Tyskland. Irans utrikespolitik under denna tid var starkt begränsad. Efterkrigstiden följdes av några svåra år med nationalisering av olja och kuppen mot den demokratiskt valda premiärministern Mohammad Mosaddegh 1953.²⁰ Irans utrikespolitik under perioden efter andra världskriget påverkades starkt av externa hot. Efter avsättandet av Mosaddegh, tog Mohammad Reza shah (förra shahens son) makten i landet. En konsekvens av maktövertagandet var en kursändring i landets utrikespolitik. Persiska viken fick nu en stor betydelse i landets utrikespolitik. Detta resulterade i att Irans nationella intressen kolliderade med exempelvis Iraks intressen i regionen. Irans relationer med stormakterna skulle balanseras under shahens inledande år. Exempelvis anslöt sig Iran till Bagdad-pakten 1955 (ett säkerhetsavtal mellan Turkiet och Irak). Trots att anslutningen hade ett mer symboliskt värde, var initiativet ett tecken på Irans mer aktiva utrikespolitik i närområdet. Dessutom var medlemskapet en markering mot stormakterna att Iran tog landets nationella säkerhet på allvar och att man inte tolererade ytterligare ockupation av landet.²¹

I början av 1970-talet lämnade Storbritannien Persiska viken. Det uppstod ett maktvakuum i området, vilket Iran utnyttjade genom att bland annat ockupera ett antal öar i Persiska viken (Abu Musa, Stora Tumb och Lilla Tumb) nära Hormuzsundet. Irak protesterade mot detta och såg händelsen som ett tecken på att Iran flyttade fram sina militära positioner i Persiska viken. Strävan efter en dominerade ställning i Persiska viken medförde att ländernas nationella intressen kolliderade. Relationerna mellan länderna försämrades ytterligare.²² Irak hade emellertid varken den militära eller den politiska kapaciteten att sätta emot shahens agerande i Persiska viken under början av 1970-talet. Iran kom att dominera regionen alltmer.²³

En annan viktig faktor som påverkade relationerna mellan länderna var Iraks nära samarbete med Sovjetunionen, som resulterade i ett omfattande avtal (både politiskt och militärt inslag) 1972. Eftersom Iran fick militär och politisk uppbackning från Washington under den här perioden, blev Irak och Iran en del av det kalla krigets maktspel i Mellanöstern. Konsekvensen för Iran och Irak blev försämrade politiska relationer och ökade antal militära sammandrabbningar under 1970-talet.²⁴ Den iranska revolutionen 1978-79 avsatte shahen. Strax efter den iranska revolutionen startade det långa och blodiga kriget mellan Iran och Irak genom att Irak attackerade flera strategiska iranska

¹⁹ Ramazani (1966) s 262-265

²⁰ Ramazani Rouhollah K (1975) *Iran's Foreign Policy 1941-1973*. s 274-277

²¹ Ibid., s 274-277, 395-400

²² Ibid., s 435

²³ Gieling (1999) s 12-16

²⁴ Ramazani (1975) s 435-437

mål. Både de ekonomiska och politiska förbindelserna mellan länderna upphörde helt.²⁵

2.3 Irans nationella intressen i Irak

Irans politiska relationer med Irak förblev kyliga även under 1990-talet. Det är först i samband med invasionen av Irak 2003 som det har skett en radikal förändring i relationerna. Irans nationella intressen i Irak för invasionen 2003 påverkades huvudsakligen av utvecklingen i norra Irak i de kurdiskt dominerade delarna samt i södra Irak i de shiadominerande områdena. Invasionen har förändrat den politiska kartan i Irak, vilket har underlättat för Iran att ändra sin utrikespolitik gentemot Irak. Aldrig tidigare har de politiska relationerna mellan Iran och Irak varit så bra som de är nu. Borttagandet av Saddam Hussein har skapat en ny plattform för fördjupade relationer mellan länderna. Det finns dock en oro bland iranier att USA:s administrativa och militära kontroll av Irak kan innebära svårigheter för Iran och ett hot mot Irans nationella intresse i Irak. Som en konsekvens av detta ökade rivaliteten mellan Iran och USA i Irak efter invasionen.²⁶

Det ligger i Irans nationella intressen att den irakiska regeringen tar över kontrollen över den politiska processen i Irak. Den iranska linjen gentemot Irak efter Saddam är att båda länderna har mycket att vinna genom ett nära samarbete, både politiskt och ekonomiskt. Länderna bör lägga det långa kriget under 1980-talet bakom sig och blicka framåt för ett fördjupat samarbete. Den nuvarande irakiska regeringen är shiadominerad, vilket underlättar samarbetet med Iran. Relationerna mellan länderna efter Saddam har förbättrats kontinuerligt. I augusti 2008 besökte den iranska presidenten Baghdad, vilket är ett tydligt tecken på de förbättrade relationerna mellan länderna. Besöket kan även tolkas som ett tecken på vikten av Irak för Irans utrikespolitik i regionen.²⁷

2.3.1 Irans relationer till Iraks etniska grupper

Kurderna: Studier om den kurdiska befolkningen vittnar om en geografisk och mental splittring, vilket under historiens gång har försvårat kurdernas strävan efter ett självständigt land. Den geografiska uppdelningen innebär att kurderna är spridda över flera länder, huvudsakligen Turkiet, Irak, Iran och Syrien. Den mentala uppdelningen har inneburit att kurderna i olika länder har utvecklats och anpassats till rådande situationer i respektive land. Konsekvenserna av detta är att kurderna inte har lyckats med att ena den kurdiska befolkningen kring en gemensam strategi för självständighet. Makthavarna i Iran, Turkiet och Irak har kunnat utnyttja denna splittring och på så vis förhindrat bildandet av ett enat Kurdistan.²⁸ Endast en gång har den kurdiska nationalismen lett till självständighet för kurderna. Det skedde i Iran mellan 1945-46 (Mahabad) under mycket speciella omständigheter. Kurderna drog nytta av ockupationen

²⁵ Vasiri Mostafa. (1993) *Iran as imagined nation, The construction of national identity*. s 199-201

²⁶ Teheran Times (http://www.Teherantimes.com/index_View.asp?code=164441)

²⁷ Ibid

²⁸ Potter L.G.(2004) *Iran, Iraq, and the Legacies of War*. s 71

av Iran under andra världskriget och utropade sig självständiga. Republikens liv blev dock kortvarigt. När den kurdiska republiken krossades av shahen, begravdes inte bara republiken, utan även den kurdiska frågan. Den återtog inte förrän efter det kalla krigets slut.²⁹

Perioden efter Mahabad vittnar om ett antal kurdiska uppror mot centralmakten i Teheran. Dessa lyckades dock inte uppnå några konkreta resultat. Varje gång kurderna genomförde militära attacker mot shahen, krossades de av iransk armé. Efter den iranska revolutionen 1979 fick kurderna ytterligare en chans att flytta fram sina politiska och militära positioner. Centralregeringen i Teheran var då försvagad och upptagen av oroligheterna som följde revolutionen. Kurderns avsikt var att förhandla fram större politiska rättigheter för kurderna i Iran. Det blodiga upproret krossades emellertid av den iranska armén och säkerhetsstyrkorna under 1982-83. Medan Iran kämpade mot sin egen kurdiska befolkning, stöttade den iranska regimen de irakisk-kurdiska rebellerna i kampen mot Saddam Hussein. Under 1980-talet försåg Iran de irakiska kurderna med både ekonomiskt och militärt bistånd i kriget mot Bagdad.³⁰

Shiamuslimerna: Irak har den största shiamuslimska befolkningen utanför Iran. Majoriteten av shiamuslimerna i Irak bor i de södra delarna av landet, i städer som Basra och Karbala. Shiamuslimerna i Irak har historiskt sett haft nära relationer med den iranska befolkningen. Regimen i Bagdad har dock använt den shiamuslimska befolkningen i landet som ett politiskt vapen mot Iran. I början av 1970-talet, i takt med att relationerna mellan länderna försämrades, deporterade Irak tusentals människor från den södra delen av landet till Iran.³¹

Fram till 2003 var shiamuslimernas politiska makt i Irak begränsad. Saddam Hussein styrde landet med hjälp av lojala sunnimuslimer, trots att shiamuslimerna utgjorde en majoritet av den irakiska befolkningen. Shiamuslimerna förtrycktes och fördrevs ur landet i olika omgångar. Efter invasionen av Irak 2003 har det dock skett en förändring av maktfördelningen i landet. Shiamuslimernas politiska makt har ökat, eftersom Irak numera har proportionalitet i valsystelet. För första gången har de shiamuslimska grupperingarna haft möjlighet att påverka den politiska utvecklingen i Irak.³²

Detta gynnar Iran och dess nationella intressen i Irak. Flera av de irakiska shiamuslimska ledarna har varit bosatta i Iran under Saddams tid vid makten och har nära kopplingar till den iranska makteliten. Till skillnad från kurderna i Irak, vilka har välkomnat de utländska trupperna i landet, har shiamuslimerna krävt ett slut på ockupationen av Irak.³³ Irans inställning gentemot Irak efter invasionen har därför varit fokuserad på att stödja ett demokratiskt val i Irak, eftersom detta skulle innebära att shiamuslimerna fick majoritet i det irakiska parlamentet. Detta är något som gynnar Iran och dess nationella intressen i Irak.³⁴

²⁹ Taspinar Omar (2005) *Kurdish Nationalism and political Islam in Turkey*. s 166-167

³⁰ Potter (2004) s 84-88

³¹ Ramazani (1975) s 436-438

³² Potter (2004) s 144

³³ Potter (2004) s 155

³⁴ Cordesman Anthony H (2006) *The Middle East Crisis: Six "LongWars" and Counting*. S 3-4

Invasionen av Irak möjliggjorde dessutom ett tillfälle för Iran att, via de shiamuslimska grupperingar, sätta press på USA. Det ligger också i Irans nationella intressen att i möjligaste mån se en försvagad amerikansk position i regionen. För att uppnå sina mål har regimen i Teheran gett omfattande stöd till den shiamuslimska folkgruppen för att bekämpa de amerikanska styrkorna. Den starka kopplingen till shiamuslimer i Irak har stärkt Teherans position i Irak. Det har funnits oro, både i Väst och i den arabiska världen, över det ökade iranska inflytandet i irakisk politik. För trots uppenbara skillnader gällande kultur och språk mellan shiamuslimer i Irak och i Iran, finns det gemensamma värderingar som förenar de båda folken. Det gör Iran till en viktig maktfaktor både i irakisk inrikespolitik och i regionen.³⁵

2.3.2 Relationerna med USA

I förra avsnittet gjordes en snabb genomgång av de historiska erfarenheterna avseende Irans relationer med Irak. Det visade på en ständig konkurrens mellan länderna. Irak förfogade, före invasionen av Kuwait, över en väldisciplinerad och relativt modern armé. Kriget med Irak under 1980-talet var ett bevis för att Irans numerära överlägsenhet inte räckte till för att besegra den irakiska armén, som var väl utrustad med senaste vapenarsenalen från bland annat Väst. Det första Gulfkriget försvagade Irak väsentligt, vilket minskade Irans oro för militära aktioner från grannen i väst.³⁶

Den amerikanska invasionen av Irak har dessutom inneburit en ny iransk strategi gentemot USA. Iran har använt Irak som ett medel för att sätta press på den amerikanska administrationen. Genom att förstärka sina relationer med shiamuslimerna i södra Irak har Teheran blivit en viktig maktfaktor i utvecklingen av den irakiska inrikespolitiken. På så sätt har Iran och USA hamnat på kollisionkurs i Irak. USA har exempelvis upprepade gånger anklagat Iran för att förse olika militanta grupperingar i Irak med vapen, som har använts mot de amerikanska soldaterna i Irak.³⁷

Iran har även försökt att använda sitt kärnkraftsprogram som ett maktmedel för att sätta press på den amerikanska administrationen och få USA att acceptera Iran som en regional maktfaktor. Som en regionalmakt, har Iran större möjlighet att balansera USA:s dominerande roll i regionen. Det finns en länk mellan den iranska politiken gentemot Irak och landets kärnkraftsprogram. Under president Khatamis tid visade Iran en tydlig vilja att samarbeta med USA, när det gäller situationen i Irak och Afghanistan. I gengäld ville Iran ha förståelse från Väst (USA) för landets kärnkraftsprogram.³⁸

Irakpolitiken blev på detta vis ett sätt för Iran att vinna internationellt erkännande för kärnkraftsprogrammet. Khatami var bredd att acceptera amerikanska militärers närvaro i regionen så länge det fanns någon typ av förståelse för den andras nationella intressen. Det skedde dock en kursändring i Irans inställning till USA, allteftersom missnöjet med president Bushs globala

³⁵ Zuhur Sherifa.D (2006) *Iran, Iraq, and The United States*. s 1-3

³⁶ Clawson Patrick (1994) *Iran's Strategic Intentions and Capabilities*. s 1-2

³⁷ Bargezar Kayhan (2005) *Iran's Foreign Policy towards Iraq and Syria* s 1-7

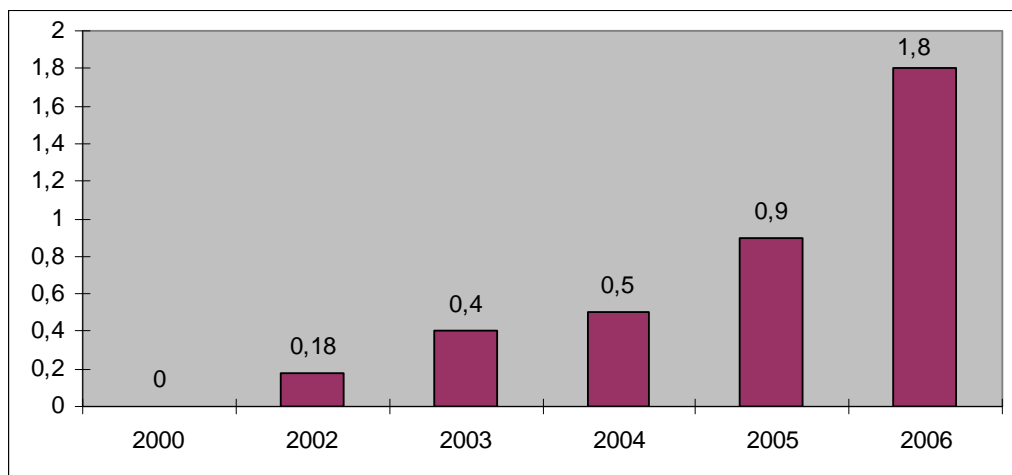
³⁸ Ganji Babak (2006) *Iranian Policy towards Iraq*. s 5-7

krig mot terrorismen ökade i Iran. USA anklagade Iran för att vara en del av ondskans axelmakter, vilket Teheran inte ansåg underlätta ett samarbete med USA. Istället valde Teheran att utmana USA i regionen.³⁹

2.3.3 Ekonomiska intressen och handel

Handeln mellan Iran och Irak upphörde i samband med kriget under 1980-talet. Det dröjde länge innan länderna återupptog de ekonomiska förbindelserna. Irans handel med Irak har dock ökat kraftigt under de senaste åren efter invasionen enligt statistik från FN. Exporten till Irak har ökat betydligt snabbare än den totala exporten. Enligt statistik från FN (Comtrade) var Irans export till Irak obetydlig i början av 2000-talet. Exporten till Irak ökade mycket kraftigt, till 1,8 miljarder, år 2006.⁴⁰ Under perioden 1990-2006 ökade Irans totala exportvärde i löpande priser kraftigt, tack vare ett högre oljepris. Dock ökade värdet av exporten till Irak betydligt snabbare än den totala exporten. Figuren nedan visar exporten till Irak samt Iraks andel av Irans totala export. Andelen har ökat från 0 % år 2000 till 2,85 procent 2006.

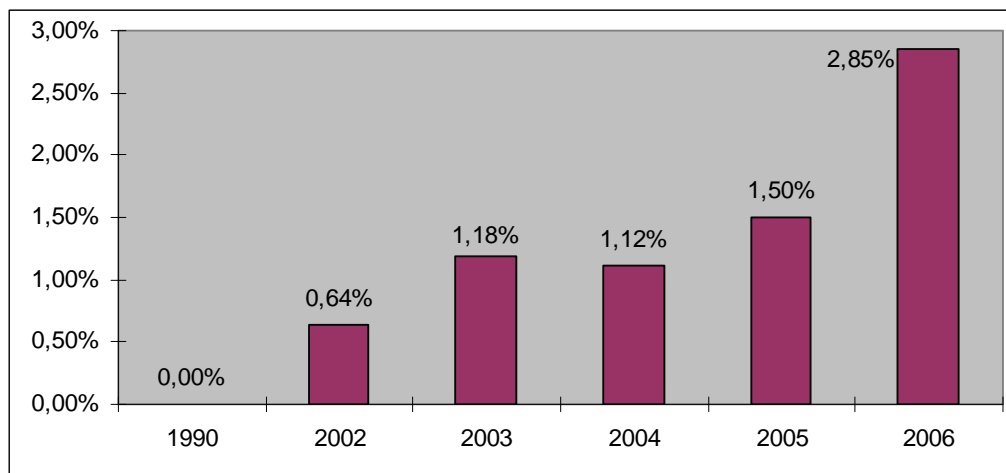
Figur 1: Irans export till Irak mellan 2000-2006 i miljarder US\$

Källa: Sammanställning av statistik från FN (Comtrade)

³⁹ Ibid., s 5-7

⁴⁰ Statistik från FN (comtrade)

Figur 2: Iraks andel av Irans totala export i %

Källa: Sammanställning av statistik från FN (Comtrade)

3 Turkiet och Irak

I detta kapitel kommer en kortfattad genomgång av Turkiets utrikespolitik att ges. Generellt kan sägas att utrikespolitiken under det ottomanska riket dikterades huvudsakligen av den militära kapaciteten. I takt med försvagningen av det ottomanska rike, kombinerades den militära kapaciteten med diplomatiska medel. När det ottomanska riket föll sönder, var den nya nationen omgiven av ett helt nytt internationellt system. Detta var något som Turkiet var tvunget att anpassa sig till. Den nya internationella arenan krävde en mer pragmatisk utrikespolitik, i synnerhet eftersom Turkiet inte längre betraktades som en supermakt. Det nya Turkiet hade inga önskemål att lägga under sig nytt territorium. Landet var mer koncentrerat på att säkerställa sin egen existens på den internationella arenan. Utrikespolitiken kom att präglas av realism med hänsyn tagen till Turkiets nya roll och militära förmåga i regionen.⁴¹

3.1 Turkiets utrikespolitik, en historisk bakgrund

Under Atatürks tid vid makten var fokus i utrikespolitiken på att anpassa landet till den nya världsordningen i enighet med den europiska modellen. Utrikespolitikens inriktning var således starkt fokuserad på ett nära samarbete med Väst. Denna västorientering gestaltade sig inom kulturen, det politiska systemet och i militären. Grunden för denna orientering var Atatürks ambitioner att modernisera landet. Atatürk kopplade samman det interna välmåendet med en välfungerade utrikespolitik (peace at home, peace in the world).⁴² Under en lång period drev Atatürk en egen nationell identitet baserad på de turkiska värdena i kombination med europiska värderingar. Fram till sin död 1938 ansåg Atatürk att en av hans viktigaste uppgifter var att definiera de turkiska referensramarna. Dessa skulle baseras på landets självständighet i enighet med ett sekulärt system. Turkiet skulle bli en stolt, modern, europaorienterad och sekulär stat. Detta skulle innebära stora förändringar av det turkiska samhällsstrukturen.⁴³

Omvandlingen av Turkiet var dock inte smärtfritt, bland annat, för att Turkiet fortfarande led av biverkningarna av att ha omvandlats från en supermakt till en ordinarie nationalstat.⁴⁴ Dessutom hade Turkiet svårt att identifiera sig med länderna i sitt närområde. Ambivalensen inom den turkiska administrationen har historiskt sett resulterat i besvärliga relationer med grannländerna i Mellanöstern, Grekland och Balkan.⁴⁵

Generellt kan sägas att Turkiets utrikespolitik har genomgått fyra stora faser sedan skapandet av den turkiska staten.

1. Den **första fasen** var mellan 1923 och fram till andra världskriget. Fokus under denna period var på konsolidering av den turkiska statens territoriella rättigheter. Utrikespolitiken var starkt påverkad av rädslan för

⁴¹ Aydin Mustafa (2004) *Turkish Foreign Policy*. s 5-11

⁴² Ibid., s 10-16, 31-33

⁴³ Robins Philip (1991) *Turkey and the Middle East*. s 2-11

⁴⁴ Aydin (2004) s 10-16, 31-33

⁴⁵ Robins (1991) s 2-11

landets integritet efter ett antal kapitulationsavtal i samband med förlusten under första världskriget.

2. Den **andra fasen** kännetecknas av Turkiets strävan att hålla sig neutralt under andra världskriget.
3. Utrikespolitikens fokus under **tredje fasen** var på relationerna med Väst och Sovjetunionen under kalla kriget.
4. Under **fjärde fasen** utformas utrikespolitik utifrån den förändrade världsordningen efter Sovjetunionens fall. I frånvaro av det externa hotet (Sovjetunionen) under kalla kriget, ökar inrikespolitikens betydelse och dess inverkan på utrikespolitiken. Dessutom skapade den förändrade världsordningen ett behov av att utveckla relationerna med grannländerna i Mellanöstern.⁴⁶

Mellanöstern negligerades under den första fasen. Turkiets distanserade sig från den arabiska världen efter det ottomanska rikets sönderfall.⁴⁷ De begränsade politiska förbindelserna med länder i Mellanöstern var formella och komplexa. Medan Mellanöstern var präglad av en stark religiöst inflytande i politiken, valde Turkiet i stället att separera religionen från statsapparaten.⁴⁸ Dessutom förde Atatürk en europavänlig politik, vilket försämrade relationerna med arabvärlden. Det politiska avståndstagandet reflekterades dessutom i de ekonomiska flödena. Fram till 1970-talet hade Turkiet och den islamiska sfären i regionen begränsat ekonomiskt utbyte.⁴⁹ Atatürks ointresse för djupare ekonomiska och politiska engagemang med Mellanöstern var en klar markering till vart det nya Turkiet var på väg; en demokratisering enligt den västerländska modellen med ett sekulärt samhällssystem.⁵⁰ Under andra världskriget var Turkiet neutralt. Efter andra världskriget försämrades relationerna ytterligare på grund av två faktorer. Turkiet kom att etablera goda relationer med staten Israel. Dessutom anslöt sig Turkiet till den västliga försvarsalliansen Nato 1952.⁵¹

Den avgörande kursändringen i relationerna med arabstaterna kom under tidigt 1970-tal. Turkiet insåg att landet var isolerat och utan politiskt stöd i flera viktiga frågor såsom Cypern-frågan. Ankara var i behov av politiskt stöd, både internationellt och regionalt. Det politiska läget medförde en förskjutning i landets utrikespolitik. Den nya utrikespolitiken karaktäriserades av en mer pragmatisk politik. Gynnsamma relationer med grannländer skulle vara en förutsättning för att inte bli involverat i regionala konflikter och dispyter. Den turkiska utrikespolitiken sattes på prov under det långa kriget mellan Iran och Irak under perioden 1980-88. Turkiet lyckades balansera sina relationer till två av sina viktigaste grannländer genom att hålla sig neutralt (*Positive Neutrality*). Neutraliteten innebar ekonomiska fördelar för Turkiet, då handeln med både Iran och Irak blomstrade under kriget. Dessutom kunde Turkiet importera olja från båda dessa oljerika länder.⁵²

⁴⁶ Robins Philip (2003) *Turkish Foreign Policy since the cold war*. s 1-8

⁴⁷ Turkish Yearbook of International Relations (2006). s 98-100

⁴⁸ Robins (1991) s 17

⁴⁹ Lawless Richard (1985) *Foreign Policy Issues in The Middle East*. s 54-56

⁵⁰ Martin G Lenore, Keridis Dimitris (2004) *The Future of Turkish Foreign Policy*. s 157-160

⁵¹ Aydin (2004) s 50-60

⁵² Lawless (1985) s 54-56

3.2 Utrikespolitiken gentemot Irak

Turkiets historiska relationer med Irak har präglats av komplexitet och en rad svårigheter. Under en lång period tillhörde Irak det ottomanska riket. Efter upplösningen av det ottomanska riket, kom relationerna att påverkas av en passiv turkisk utrikespolitik. Dessutom påverkades relationerna negativt av de inre politiska förändringarna i Turkiet. Atatürks politiska doktrin med en europaorienterad politik samt det sekulära systemet med försvagning av det religiösa inflytandet i politiken, försämrade relationerna. Den territoriella dispyten om Mosul under 1920- och 1930-talen, vidgade det politiska gapet ytterligare. Bakgrunden till dispyten var Turkiets anspråk på Mosul med hänvisning till historiska kopplingar samt en turkmenisk befolkning, som Turkiet ville skydda.⁵³

De politiska förbindelserna mellan Ankara och Bagdad förblev kyliga, och normaliserades först efter andra världskriget. Bakom normaliseringen låg en ömsesidig drivkraft att samarbeta. Staterna kom till insikt om att samarbete låg i deras respektive nationella intresse. Irak hade insett att landet var geografiskt isolerat och instängt. Bagdad var i behov av att hitta alternativa färdvägar för att exportera olja. Vägen via grannen i norr öppnade en snabb kanal till den europeiska marknaden. Turkiet kunde då, förutom att få transitavgifter för leverans av irakisk olja, importera en del av sitt energibehov. Länderna hade dessutom identifierat ett gemensamt intresse; den kurdiska frågan. Varken Ankara eller Bagdad ville se ett självständigt Kurdistan och de gjorde sitt yttersta för att förhindra en sådan utveckling.⁵⁴

I samband med Iraks invasion av Kuwait, ställdes Turkiet inför ett säkerhetspolitiskt dilemma. Bakom Iraks invasion av Kuwait låg irakiska ambitioner att bli en regional stormakt. Dessutom förfogade Irak över en disciplinerad och välutrustad armé, vilket utgjorde ett potentiellt hot mot de långsiktiga turkiska målen i regionen. Eftersom även Turkiet har strävat efter att bli en regional stormakt, kolliderade båda ländernas regionalpolitiska och militära intressen. Det låg i Turkiets nationella intresse att se till att Irak försvagades. Turkiet stöttade de allierade i befrielsen av Kuwait, vilket hade en negativ inverkan på relationerna med Irak, inte minst ekonomiskt eftersom Turkiet förlorade lukrativa kontrakt i Irak och exporten av olja via Turkiet upphörde.⁵⁵

Turkiet intog en annan hållning i samband med invasionen av Irak 2003. USA hade räknat med att kunna använda sig av militära baser i Turkiet för att öppna upp en front i norr för att avsätta regimen i Bagdad. Under mars 2003, strax före invasionen av Irak, röstade det turkiska parlamentet emot förslaget att låta USA använda sig av turkisk mark för invasionen av Irak. Detta beslut kom att påverka relationerna mellan USA och Turkiet negativt. Från USA:s håll, ifrågasattes Turkiet som en trovärdig medlem av Nato. Försämrade relationer med USA kastade en skugga över det långsiktiga samarbetet mellan länderna, det så kallat *Strategic Partnership*. Turkiet har dessutom förlorat lukrativa avtal

⁵³ Robins (1991) s 20-22

⁵⁴ Ibid., s 58-64

⁵⁵ Robins (1991) s 65-72

i Irak, då USA inledningsvis anlidade amerikanska företag i uppbyggnaden av bland annat infrastrukturen i Irak. Den allvarligaste konsekvensen för Turkiet var dock förlusten av den politiska makten i Iraks inrikespolitik. Försämrade relationer med USA har begränsat Turkiets möjligheter att påverka USA på ett sätt som gynnar turkiska intressen.⁵⁶

En av följderna av invasionen har varit en osäkerhet om den irakiska inrikespolitiken, vilket har stor betydelse för Turkiet. Dessutom är Turkiet osäkert på hur länge USA kommer att administrera Irak och vilka konsekvenser detta kommer att ha för Turkiets relationer med Irak. USA:s vision är att omvandla Irak till en demokratisk stat med lika rättigheter till de olika folkgrupperna, bl. a. kurderna i norra Irak. Detta skulle kunna manifesteras i rätten att utöva sin kultur och rätten till sin kulturella särart. Detta oroar Turkiet. Dessutom är Ankara oroligt för att den amerikanska administrationen drar tillbaka sina trupper från Irak på grund av den amerikanska opinionen. Om detta sker innan den irakiska regeringen har kontroll över landet, riskerar landet att dras in i ett inbördeskrig, vilket skulle öppna vägen för utländsk inblandning i Irak. Både Iran och Syrien har nationella intressen i Irak och skulle kunna ingripa för att säkerställa sina politiska mål.⁵⁷

3.3 Turkiets nationella intressen i Irak

Utformningen av Turkiets utrikespolitik gentemot Irak var mycket enklare före första Gulfkriget 1990-91. Under kriget mellan Iran och Irak (1980-88) kunde Turkiet förhålla sig neutralt. Detta gynnade Turkiet, som hade omfattande handel med Irak. Dessutom kunde Irak exportera sin olja via turkisk territorium, vilket gav Turkiet extra inkomster i form av transitavgifter. Irak utgjorde dessutom en betydande marknad för turkisk export.⁵⁸ Irak utgör en viktig komponent i Turkiets långsiktiga utformning av utrikespolitiken i regionen. Således är Turkiet angeläget att kunna påverka den inhemska politiken i Irak. Turkiets nationella intressen i Irak sammanflätas med landets långsiktiga utrikespolitik gentemot regionen.⁵⁹ Tre viktiga processer har stor betydelse för Turkiet och dess nationella intressen i Irak; den kurdiska utvecklingen i norra Irak, de extrema islamiska gruppernas aktivitet i Irak och riskerna för spridningen till Turkiet samt ekonomiska förbindelser och handel.

3.3.1 Kurdistan

Kurderna är världens största etniska statslösa grupp. Kurderna har haft svårt att hävda sig, delvis för att de har varit omgivna av några mäktiga grannar: perser, araber och turkar.⁶⁰ Kurderna har kommit i kläm mellan sina mäktigare grannar. På sätt och vis har kurderna utnyttjat detta genom att spela ut araberna, perserna och turkarna mot varandra. Kurdiska stammar har gett sitt stöd åt än den ena och än den andra makten i en strävan efter att balansera sin önskan om

⁵⁶ Javus M Hakan (2006) *The Emergence of a new Turkey*. s 306-308

⁵⁷ Lenore, Keridis (2004) s 166-168

⁵⁸ Ibid., s 166-168

⁵⁹ Robins (1991) s 28

⁶⁰ Ciment James (1996) *The Kurds*. s 1-3

självständighet. Som en konsekvens av den problematiska relationen till kurderna, påverkas Turkiets utrikespolitik av den kurdiska utvecklingen.⁶¹

På grund av Kurdistans geografiska läge, omgivet av höga berg, fick kurderna under det ottomanska riket stor frihet att bestämma sitt eget öde. Exempelvis beskattades inte de kurdiska områdena av Istanbul. Denna relativa frihet motverkade uppkomsten av nationalism bland den kurdiska befolkningen, eftersom det inte fanns utrymme för den kurdiska nationalismen att få fotfäste. Kurderna tog därför inte vara på det ottomanska rikets försvagade ställning under slutet av 1800-talet för att utropa sin självständighet. Anledningen till detta kan bland annat vara att det fanns en djup spricka mellan de kurdiska fraktionerna i synen på hur kurderna skulle agera, vilket gjorde att kurderna förblev passiva.⁶² När Atatürk försökte centralisera makten till huvudstaden, gick han emot det gamla Ottomanska arvet i behandlingen av kurderna. Kurderna uppfattade den turkiska politiken som ett hot mot den existerande kurdiska modellen.⁶³

Vid utgången av det första världskriget upplöstes det ottomanska riket. Sèvres-avtalet undertecknades 1920 som ett resultat av stormakternas rivalitet om fördelningen av det ottomanska riket. I Sèvres-freden talades i vaga ordalag om att bilda ett självständigt Armenien och söder därom ett självstyrande Kurdistan. Sèvres-avtalet accepterades emellertid inte av de turkiska nationalisterna, vilka vägrade lägga ner sina vapen. Inbördeskriget fortsatte med Kemal Atatürk som ledare. Slutligen utropade Atatürk republiken Turkiet 1923 efter att ha lyckats driva bort ockupanterna från landet. När Turkiet återvände till fredsförhandlingar i samband med Lausanneavtalet, var landets position mycket starkare. Avtalet undertecknades i Lausanne den 24 juli 1923. Genom avtalet hade den nya nationen, inför hela världen, avsvurit sig varje form av imperialism.⁶⁴

Avtalet var en framgång för det nya Turkiet, som hade fått ett internationellt erkännande. Turkiet såg till att kurderna inte nämndes i avtalet. Stormakterna, som då var mer intresserade av de strategiskt fördelaktiga områdena inom Ottomanska riket såsom Irak och Syrien, gick med på Turkiets krav gällande kurderna. Bakgrunden var att den kurdiska delen av Turkiet var av mindre strategisk och ekonomisk betydelse, dessutom kostsamt att kontrollera. Avtalet blev en stor besvikelse för kurderna, som hade stora förhoppningar om brittiskt stöd för deras självständighet. Storbritannien och Frankrike hade sedan 1918 en deklARATION om att deras mål var en fullständig och slutlig befrielse av folken, som under en lång tid förtrycktes av turkarna. Något Kurdistan upprättades dock aldrig. Under en lång period från 1930-talet och framåt infördes åtskilliga restriktioner mot den kurdiska befolkningen. Kurderns situation i Turkiet försämrades alltmer. Atatürks syfte var att skapa en enhetlig nation med ett gemensamt språk, en gemensam religion och en gemensam moral. Inspirationen hämtades från Europas nationsbyggen, enligt vilka en stat kunde uppnå en folklig integration av olika folkgrupper genom att införa gemensamma

⁶¹ Ciment (1996), s 16-18

⁶² Taspinar (2005) s 67-75

⁶³ Ibid., s 2-3

⁶⁴ Falkman Kaj (1999) *Turkiet Gränsfursten*. s 47-66

värderingar. Därför lyste alla hänvisningarna till Kurdistan i officiella dokument med sin frånvaro. Kurderna nämndes främst som ett problem för landets enighet.⁶⁵

Missnöjet bland den kurdiska befolkningen på grund av de införda restriktionerna ledde till en allmän vilja att bekämpa den turkiska staten med våld. Den hårda turkiska behandlingen av kurderna kanaliserade det kurdiska missnöjet till skapandet av ett antal vänsterorienterade grupperingar. Under 1970-talet bildades PKK (Kurdistans arbetarparti) av Abdullah Öcalan. Partiets program grundades på marxist-leninistiska teser. PKK intensifierade sina militära attacker mot de turkiska målen under mitten av 1980-talet.⁶⁶ Sedan 1984 bekämpar den turkiska armén och säkerhetstjänsten PKK i de sydöstra delarna av landet. Ett turkiskt-irakiskt avtal under mitten av 1990-talet tillät den turkiska armén att attackera PKK:s mål inne i Irak. 1995 gick en omfattande turkisk armé, ca 35000 soldater, in i norra Irak och deltog i omfattande strider mot PKK-gerillan.⁶⁷

Turkiet och Irak har historiskt sett haft gemensamma nationella intressen gällande kurderna. Båda länderna har försökt att hålla tillbaka den kurdiska nationalismen, ibland med våldsamma metoder. Syftet har varit att förhindra en kurdisk autonomi. Innan invasionen av Irak 2003 hade Turkiet en önskan om att få fria händer i de norra delarna av Irak. Syftet var att bekämpa PKK, begränsa den kurdiska nationalismen, samt för att kunna kontrollera de oljerika områdena i norra Irak. Turkiet lyckades dock inte att skaffa sig fördelaktiga förmåner av USA, delvis eftersom USA inte fick använda turkiska baser i samband med invasionen av Irak. Ett självständigt Kurdistan i norra Irak med kontroll över oljan är vad Turkiet fruktar mest. Turkiet är oroligt för att strävan efter självständighet även når kurderna i landet. Ankara är dessutom mycket bekymrat över att Irak eventuellt kan komma att falla sönder. Detta skulle leda till ytterligare utländsk inblandning i Irak. Turkiet övervakar dessutom Irans ökade inflytelse i Irak, och dess stöd till olika muslimska grupperingar både i söder och norr.⁶⁸

3.3.2 Islamisk fundamentalism

Sedan den iranska revolutionen har det förekommit varningssignaler om att Turkiet eventuellt kommer att drabbas av ett liknande fenomen. En av de viktigaste drivkrafterna bakom Turkiets framtida utveckling är EU och Turkiets eventuella medlemskap i unionen. Under senare tid har ett antal medlemsländer uttryckt tveksamhet inför ett turkiskt medlemskap. När EU är ambivalent i frågan om ett medlemskap, kan de konservativa och radikala krafterna förstärkas inom Turkiet.⁶⁹

Det sekulära turkiska systemet har historiskt sett varit en garant för att skydda landet mot extrema religiösa inslag i politiken. De turkiska sekulärister har även

⁶⁵ Falkman (1999), s 70-75

⁶⁶ Robins (1991) s 30-31

⁶⁷ Ciment (1996) s 2-4

⁶⁸ Lenore, Keridis (2004) s 169-172

⁶⁹ Robins (1991) s 42-46

fått stöd från USA under historiens gång. USA verkar dock ha ändrat uppfattning efter den iranska revolutionen. USA är oroligt för att Turkiet eventuellt kan drabbas av en liknande utveckling, om gapet mellan makthavarna och den turkiska allmänheten förblir stort. Därför har USA förespråkade en viss grad av islamisering av Turkiet, dvs. en uppluckring av det sekulära turkiska systemet. En sådan mild islamisering skulle kunna förhindra en alltför kraftig polarisering av det turkiska samhället.⁷⁰ Hotet från fundamentalistiska grupperingar anses kunna gestalta sig på tre sätt.

1. Hotet kan förverkligas genom ett direkt maktövertagande i Turkiet. Man drar paralleller med den iranska revolutionen, då revolutionsgrupperna genom ett direkt maktövertagande störtade den iranska shahen 1979. I ett sådant scenario kan politiskt våld inte uteslutas.
2. Hotet kan komma inifrån den turkiska partipolitiken. Extrema grupperingar kan verka inom ramen för den turkiska konstitutionen genom att bilda olika politiska partier. Det har förekommit ett antal islamiska partier som har deltagit i de allmänna valen med framgångar.
3. Extrema religiösa rörelser kan dessutom hävda sig genom att på ett subtilt sätt, påverka makthavarna i landet. Turkiet är, trots det sekulära systemet, ett islamiskt land. Det finns tendenser till att det sekulära samhällets pelare har luckras upp, vilket uppfattas som ett direkt hot mot kemalismen och dess förespråkare.⁷¹

3.3.3 Ekonomi och handel

Turkiet ser en enorm potential i Mellanöstern generellt och i Irak i synnerhet. De senaste årens höga oljepris har medfört ett omfattande kapitalinflöde till Mellanöstern. Turkiet ser detta som en möjlighet värd att utnyttja. Handel och ekonomiska relationer med Irak är en viktig del av Turkiets Irakpolitik. Allmänt kan sägas att fram till 1970-talet utgjorde handeln med Irak en marginell andel av Turkiets totala handel med utlandet. Oljekrisen i början av 1970-talet och Turkiets behov av nya marknader i Mellanöstern har orsakat en förskjutning i Turkiets handel med Irak. Turkiets handel med Mellanöstern har ökat kontinuerligt under de senaste 20 åren. Handeln med Irak har också ökat kraftigt.⁷²

Oljekrisen 1973 tvingade Turkiet att omvärdera sin relativt passiva utrikespolitik gentemot Irak. Krisen vållade omfattande skador på den turkiska ekonomin i form av att landets import av främst råvaror sköt i höjden. Detta resulterade i ett stort underskott i handeln med utlandet. Problemet resulterade i en omfattande statsskuld. Eftersom Turkiet inte klarade av att lösa problemet på egen hand, kopplades flera internationella långgivare (bland annat IMF) in. Krisen tvingade fram ekonomiska reformer och en öppenhet i Turkiets syn på handel med sina grannländer. Under 1980-talet ökade handeln med Irak och den irakiska marknaden blev en av Turkiets största marknader. Turkiets

⁷⁰ Mustafa Kibaroglu (Intervju med Mustafa, forskare på Bilket universitet i Ankara, 19 november 2008)

⁷¹ Robins (1991) s 42-46

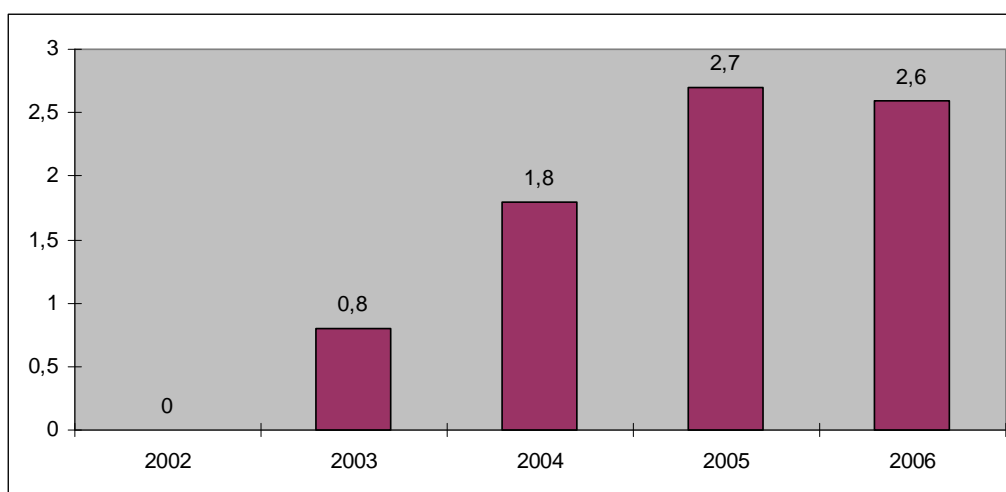
⁷² Lawless (1985) s 57

huvudsakliga exportvaror till Irak var jordbruksprodukter, industriella varor samt stora projekt inom byggsektorn. Den ökade handeln med bland annat Irak var en viktig faktor bakom återhämtningen av den turkiska ekonomin under början av 1980-talet.⁷³

Under kriget mellan Iran och Irak kunde Turkiet förhålla sig neutralt tack vare en framgångsrik utrikespolitik. Den framgångsrika utrikespolitiken var främst ett resultat av förra premiärministern Turgut Özals⁷⁴ skicklighet att behålla goda relationer med både Iran och Irak. Förutom de politiska vinsterna för Turkiet under perioden kunde Turkiets ekonomi dra fördelar av de gynnsamma relationerna med både Teheran och Bagdad. Exporten av Turkiets tillverkningsprodukter till Irak ökade kraftigt under kriget. Importen av olja och relaterade produkter från Irak ökade också markant under samma period. Genom att tillåta Irak att exportera olja via oljeledningar i Turkiet, kunde Turkiet dessutom fylla på statskassan genom transitavgifter. Den totala handeln mellan länderna nådde rekordnivåer under mitten av 1980-talet. Efter första Gulfkriget stagnerade handeln mellan länderna och förblev låg under 1990-talet, delvis på grund av sanktionerna mot Irak. Först under början av 2000-talet kom handeln återigen att öka.⁷⁵

Figuren nedan visar Turkiets export till Irak mellan 2002-2006. Exporten till Irak ökade kraftigt, till 2,6 miljarder år 2006.⁷⁶

Figur 3: Turkiets export till Irak mellan 2002-2006 i miljarder US\$

Källa: Sammanställning av statistik från FN (Comtrade)

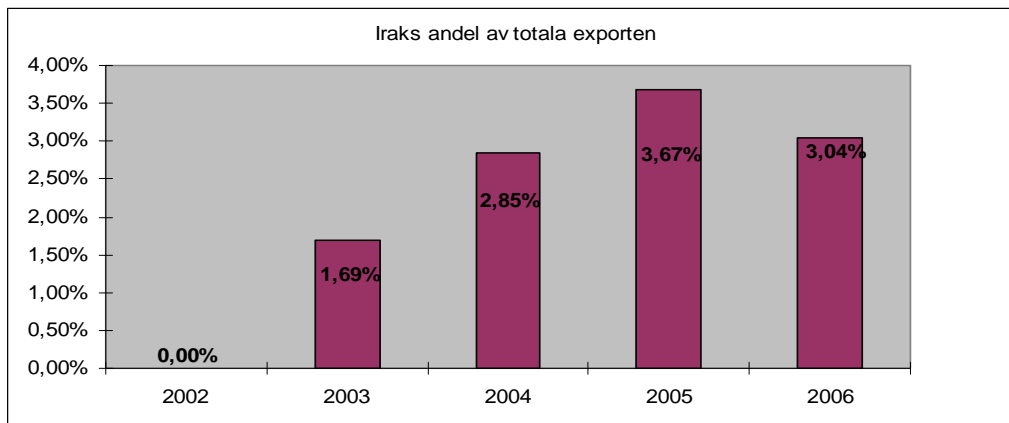
Figuren nedan visar Iraks andel av Turkiets totala export. Andelen har ökat från 0 % 2002 till över 3 % 2006. Detta innebär att exporten till Irak har vuxit dubbelt så mycket som tillväxten för den totala exporten.

⁷³ Robins (1991) s 100-105

⁷⁴ Özal var statsminister under perioden 1983-89 och president under perioden 1989-93

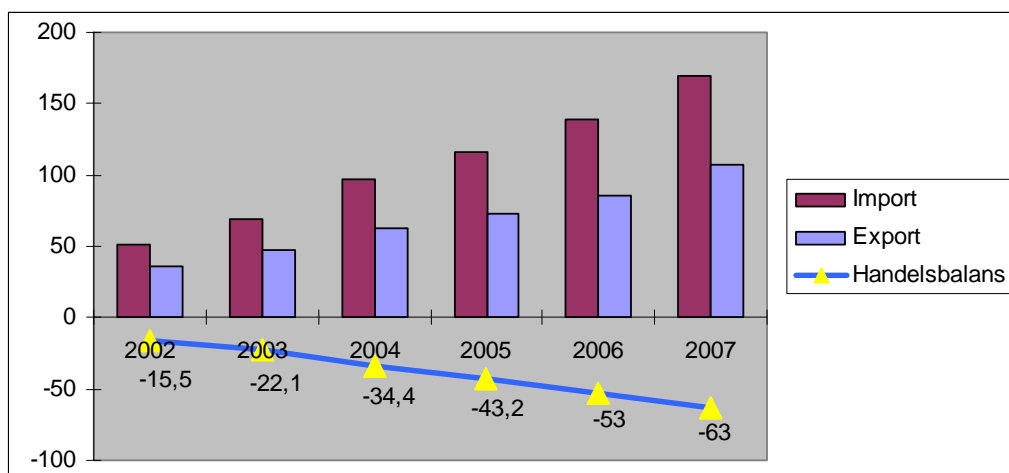
⁷⁵ Robins (2003) s 57-60

⁷⁶ Statistik från FN (comtrade)

Figur 4: Iraks andel av Turkiets export i %

Källa: Sammanställning av statistik från FN (Comtrade)

Trots att handeln med Mellanöstern och Irak har ökat kraftigt, tampus Turkiet med ett stort underskott i den totala handeln med utlandet. Under 2007 hade Turkiet ett underskott i den totala handeln med utlandet motsvarande över 60 miljarder US\$. Figuren nedan visar utvecklingen för Turkiets totala export och import samt handelsbalansen.

Figur 5: Turkiets handel med utlandet samt handelsbalansen mellan 2002 och 2007 i miljarder US\$

Källa: Sammanställning av statistik från FN (Comtrade)

Underskottet i handeln med utlandet kan delvis kompenseras med utländska investeringar i landet. Men i tider av finanskris ökar utflödet av kapital från utvecklingsländer. Detta påverkar utvecklingsländernas ekonomier hårt. Turkiet är inget undantag i detta sammanhang.

4 Utrikespolitiken gentemot Irak efter 2003

4.1 Inledning

I inledningen av denna rapport diskuterades *realismen* som ett av de traditionella perspektiven för analys av relationerna mellan stater. Relationerna är baserade på en misstänksamhet och konkurrens. Internationella konflikter är en konsekvens av nationella intressen, som kolliderar med varandra.⁷⁷ Kriget mellan Iran och Irak under 1980-talet är ett exempel på hur misstänksamhet, makt och konkurrens driver staterna till militära handlingar. Detta är i linje med realismen som utgår ifrån att alla stater strävar efter att maximera sina ekonomiska, politiska och militära intressen. Om målet är själva makten, eller ett sätt att skapa sig säkerhet, är en öppen fråga. Vad som förefaller vara väsentligt i sammanhanget är att det är staternas egna intressen som styr staternas handlingar.⁷⁸

Det förekommer dock samarbete mellan staterna också. Relationerna mellan stater som väljer att samarbeta med varandra, uppstår som ett resultat av sammanfallande intressen.⁷⁹ Ett exempel på det är samarbetet mellan Iran, Irak och Turkiet gällande kurdfrågan. För trots att det har funnits inslag av konkurrens, har det förekommit samarbete mellan länderna kring frågan om kurderna. Det som har förenat länderna är deras strävan att stoppa eller förhåla ett självständigt Kurdistan.

4.2 Iran

Iran har en lång gräns med Irak, cirka 1300 kilometer. Det långa gränsområdet har inneburit en betydande interaktion mellan länderna.⁸⁰ Interaktionen har periodvis gett upphov till rädsla och misstänksamhet i Teheran, vilket har satt prägel på utrikespolitiken gentemot Baghdad. Iraks ambitioner att bli en stor regionalmakt har gått stick i stäv med Irans nationella intressen i regionen. Som en konsekvens av konkurrensen i regionen, har länderna utkämpat ett antal väpnade konflikter, senast ett långt och blodigt krig 1980-88. Detta krig resulterade i enorma mänskliga och ekonomiska kostnader för både länderna. Kriget resulterade dessutom i ett säkerhetstänkande i Teheran som har gått ut på att utnyttja varje tillfälle att försvaga Irak, både militärt och politiskt. Det har således legat i Irans nationella intressen att se en försvagad centralregering i Baghdad.⁸¹

Utvecklingen i Irak efter den amerikanska invasionen 2003 har lett till att Baghdad inte längre utgör ett militärt hot mot Iran. USA:s invasion har lett till

⁷⁷ McClelland C.A (1966) *Internationella relationer; System- och kommunikationsteorier*. s 85-90

⁷⁸ Zhang Tiejun (2003) *Reconstructing the Great Wall*. s 16-20

⁷⁹ McClelland (1966) s 85-90

⁸⁰ Taremi Kamran (2005) *Iranian Foreign Policy towards occupied Iraq*. s 1

⁸¹ Clawson (1994) s 150-151

att Irak har försvagats avsevärt. Militärt är den irakiska armén betydligt svagare än den under Saddam Husseins styre. Politiskt har Irak haft stora problem med att upprätthålla normala regeringsfunktioner. Terroråd och interna konflikter mellan olika folkgrupper har försvagat centralregeringen i Bagdad.⁸² Det ligger således i Irans nationella intressen att Irak förblir en svag stat. Dock är ett sammanbrott av den irakiska centralregeringen inget som ligger i Irans nationella intressen. I ett sådant scenario skulle Iran bli tvunget att agera för att skydda sina intressen i Irak. Ett militärt ingripande från Iran skulle förmodligen tvinga andra länder i regionen (bland annat Turkiet) att också ingripa. Detta skulle leda till en stor konflikt i regionen där utgången skulle bli osäker för Iran.⁸³

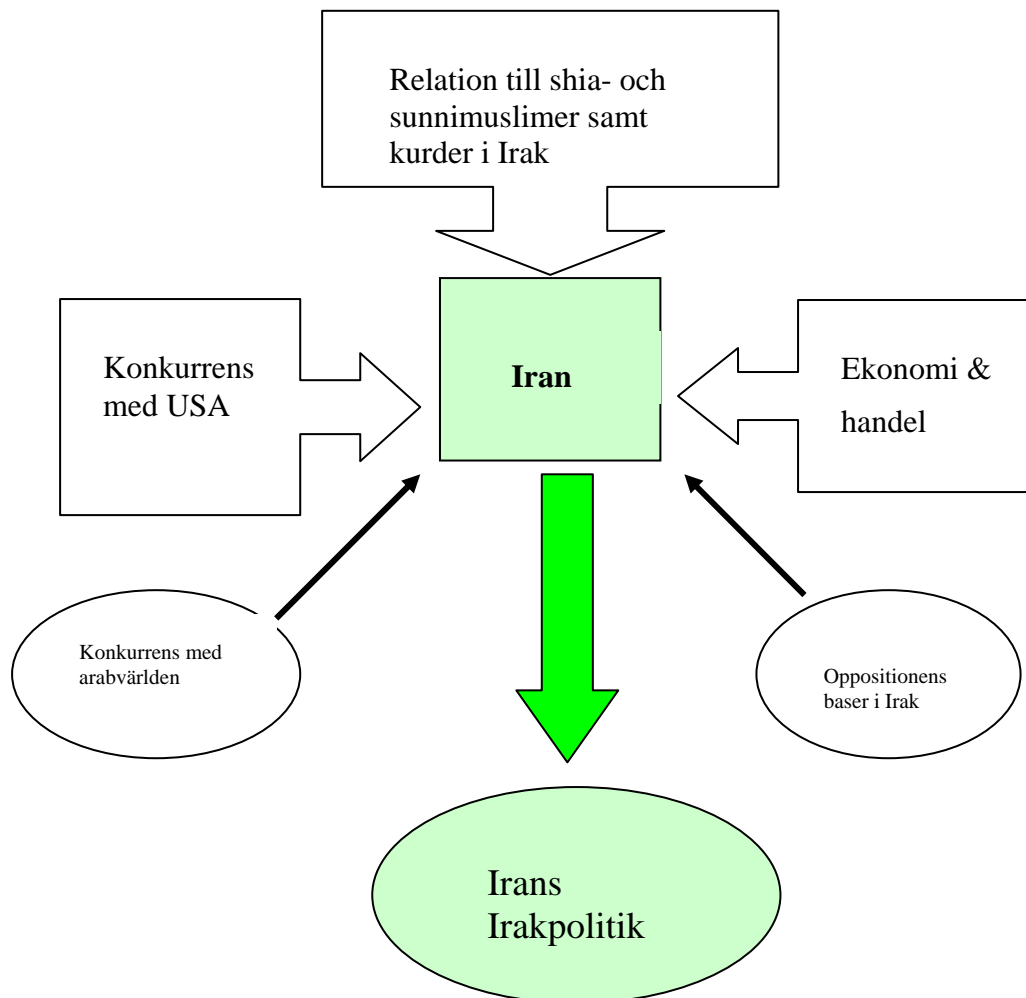
Som en konsekvens av det förändrade politiska läget i Irak efter invasionen, har den iranska inställningen till Bagdad förändrats. Det har förekommit flera framåtblickande uttalanden från högt uppsatta politiker i Iran som tyder på en förskjutning av den iranska politiken gentemot Irak. Grannen i väst ses inte längre endast som ett hot, snarare har de diplomatiska förbindelserna mellan länderna förbättrats avsevärt.⁸⁴ Shiamuslimerna utgör majoriteten av den irakiska befolkningen, vilket innebär att centralregeringen i Irak kommer att domineras av shiamuslimer. Detta gynnar Iran, som historiskt sett har haft goda relationer med shiamuslimerna i Irak.⁸⁵

⁸² Bargezar (2005) s 1-8

⁸³ Geoffrey Kemp (2005) *Iran and Iraq; The Shia Connection, Soft Power, and the Nuclear Factor*.

⁸⁴ Aftab News <http://www.aftabnews.ir/vdcccxeq2b0qom.html>

⁸⁵ Zuhur Sherifa.D (2006) *Iran, Iraq, and The United States*. s 61-62

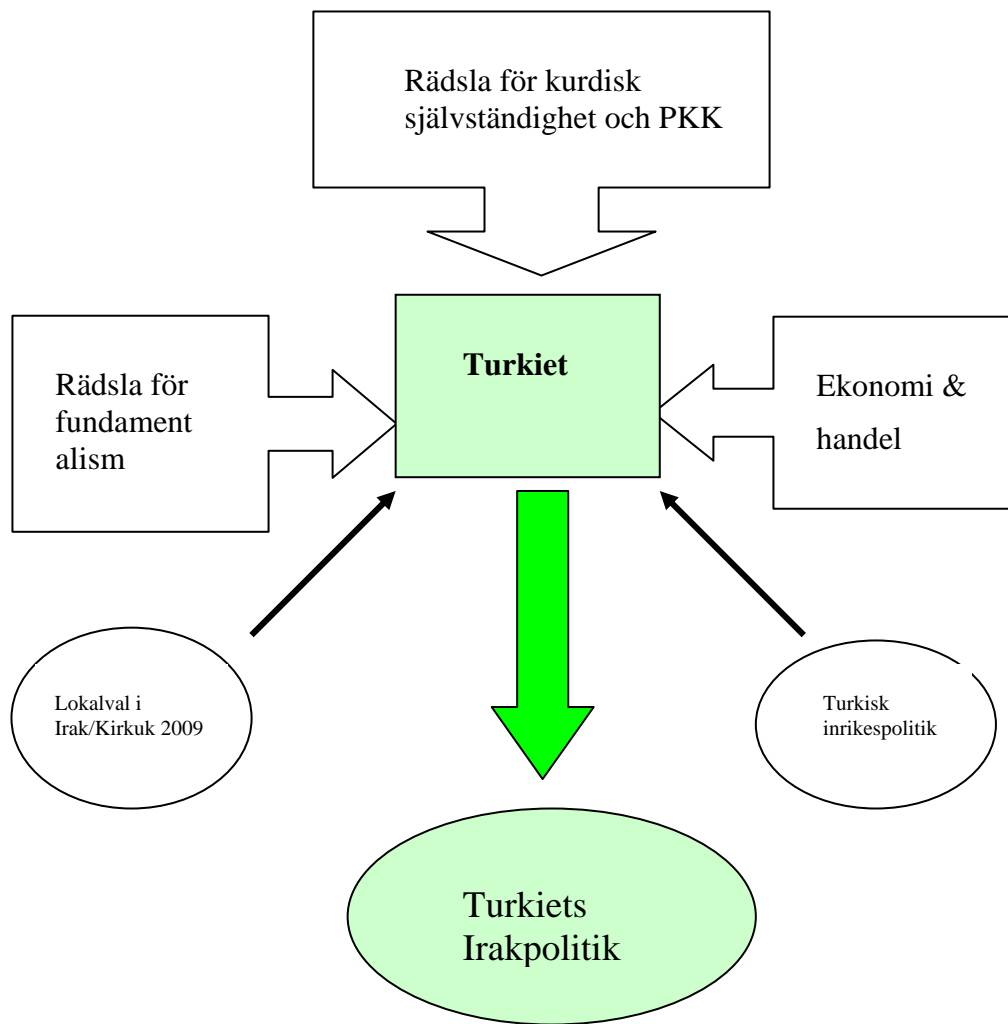
Avslutningsvis kan nämnas att de politiska relationerna mellan Iran och Irak aldrig har varit så bra som de är just nu. Det är en ny era i relationerna mellan länderna, efter den amerikanska invasionen 2003. Från att ha utkämpat ett långt krig under 1980-talet, har Iran ett gynnsamt politiskt läge att påverka inrikespolitiken i Irak. Det pågår dessutom ett storpolitiskt spel mellan Iran och den arabiska världen, vilken stöttade Saddams krig mot Iran under 1980-talet. I detta spel är kontrollen över Irak avgörande.⁸⁶

4.3 Turkiet

Den nuvarande turkiska utrikespolitiken gentemot Irak bygger på närmare och djupare kontakter med Bagdad. Flera uttalande från turkiska ministrar betonat vikten av närmare politiska band med Irak. Det har funnits en vilja i den turkiska administrationen att samarbeta med Bagdad i frågor som exempelvis rör kurderna. Syftet med denna politik har framförallt varit att kontrollera PKK i

⁸⁶ Geoffrey Kemp (2005) Iran and Iraq; The Shia Connection, Soft Power, and the Nuclear Factor.

norra Irak. Under perioden efter den amerikanska invasionen har Turkiet betonat vikten av ett nära samarbete även med den centrala regionala regeringen i det irakiska Kurdistan. Detta anses ligga i nationens intresse och främja landets säkerhet.⁸⁷ Frågor som rör handel, kurderna och Turkiets rädsla för den religiösa fundamentalismen påverkar den turkiska administrationens policy gentemot Bagdad. Irak är en viktig handelspartner till Turkiet.⁸⁸

Turkiet har tampats med kurdfrågan och fundamentalismen sedan grundandet av den turkiska staten 1923. Således är de inte nya fenomen inom den turkiska politiken. Dessa är i själva verket en reaktion på Turkiets nationsbygge under 1920- och 1930-talen. De är i sig en följd av den sekulariseringsvåg som svepte över Turkiet under Atatürks tid vid makten. Dessa frågor försvagades under kalla kriget, men försvann inte helt. Anledningen till försvagningen var att Sovjetunionen och hotet från det kommunistiska blocket prioriterades högre inom den turkiska administrationen. När hotet från Sovjetunionen försvann i samband med dess sammanbrott, fick den kurdiska frågan och fundamentalismen åter en renässans. Genom en snedvriden inrikespolitik

⁸⁷ Jamestown (2008) <http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?articleid=2374152>

⁸⁸ Taspinar (2005) s 2-5

gentemot kurderna har Turkiet misslyckats med att lösa den kurdiska problematiken. Ankaras ensidiga inställning har gett upphov till ett inhemskt missnöje bland kurderna och är i sig en orsak till uppkomsten av PKK.⁸⁹ Ankara är dock fast beslutet att eliminera PKK från Turkisk mark och norra Irak.⁹⁰ För Ankara är det också viktigt att inspirationen från utvecklingen i irakiska Kurdistan inte smittar av sig till den kurdiska delen av Turkiet.⁹¹ Turkiets nationella intresse ligger i att den kurdiska utvecklingen i Irak inte leder till någon självständighet för kurderna i Irak.⁹² Detta innebär att Turkiet gärna vill se att Irak bevarar sin territoriella integritet och sammansättning och att kurderna förblir en del av den irakiska staten.⁹³

Även frågan om fundamentalismen har koppling till en lång period av illa hanterad inrikespolitik, även om Turkiet gärna vill koppla företeelsen till externa aktörer. Det sker emellertid en omvandling av det turkiska samhället, där det religiösa inslaget ökar. Detta återspeglas även i framgångarna för de islamiska partierna i de turkiska valen under 1990- och 2000-talen.⁹⁴ Turkiet har under en lång period levt enligt den kemalistiska doktrinen, vilket har resulterat i ett gap mellan makthavarna och befolkningen i synen på religion och individens tro. Islamiseringen av samhället är ett tecken på att gapet håller på att minska, vilket reducerar riskerna för eventuellt våldsamma reaktioner från folket med politiskt våld som följd. Därför behöver islamiseringen av det turkiska samhället inte nödvändigtvis avskräcka omvärlden. Islam är den dominerande religionen i landet och en viktig del av den turkiska identiteten och dess kultur.⁹⁵

⁸⁹ Taspinar (2005) s 2-5, 165-167

⁹⁰ Turkish ministry of foreign affairs (<http://www.mfa.gov.tr/turkish-foreign-policy-on-iraq.en.mfa>)

⁹¹ Kibaroglu Mustafa (2008) *Kurds hold the key for both Turkey and the US*.

⁹² Kibaroglu Mustafa (2007) *Turkey's Foreign Policy toward Northern Iraq Still Undecided*.

⁹³ Turkish ministry of foreign affairs (<http://www.mfa.gov.tr/turkish-foreign-policy-on-iraq.en.mfa>)

⁹⁴ Taspinar (2005) s 192-193

⁹⁵ Robins (1991) s 42-46

5 Avslutande diskussion

Syftet med denna studie har varit att undersöka vilken utrikespolitik Turkiet och Iran har fört gentemot Bagdad fram till USA:s invasion av Irak i början av 2003. Dessutom undersöker studien hur utrikespolitiken gentemot Irak har förändrats efter invasionen 2003 och hur den framtida utrikespolitiken troligen kommer att formas. Ett antal historiska faktorer har redovisats som utgångspunkter. De faktorer som historiskt sett har varit betydelsefulla för utrikespolitik gentemot Irak, kommer sannolikt att fortsatt vara det i framtiden.

Sedan bildandet av den irakiska staten har relationerna med Iran och Turkiet huvudsakligen påverkats av faktorer såsom säkerhet och externa hot i linje med realismen i synen på regionala och internationella relationer. Det är just därför det realistiska tankesättet fortfarande är gångbart och applicerbart på utvecklingsländer, trots att perspektivet har fått kritik för att vara begränsad. Ett antal viktiga faktorer påverkar användandet av det realistiska synsättet i analys av utvecklingsländer. För det första upplever regimer i utvecklingsländer ett internt hot mot statsapparaten. Det finns dessutom ett ständigt externt hot. Oftast upplever stater en korrelation mellan det interna hotet och en extern aktör, dvs. en extern stat ligger bakom och stödjer det interna missnöjet. Externa och interna hoten tillsammans utgör kärnan av statsmakternas misstänksamhet och rädsla för andra stater i närområdet. Oavsett om hotet är externt eller internt, så är det riktat mot regimen och dess existens. Därför vidtar staterna i utvecklingsländer åtgärder i första hand för att skydda sina egna intressen och sin egen överlevnad.

5.1 Iran

Iran har viktiga nationella intressen i Irak. Detta har medfört en aktiv iransk politik gentemot Irak efter invasionen 2003. Det viktigaste för Iran är att oroligheterna i Irak inte leder till ett sammanbrott av den irakiska staten. Vid vissa tillfällen efter den amerikanska invasionen har Irak varit nära ett inbördeskrig, vilket skulle kunna skapa ett säkerhetspolitiskt dilemma för Iran. I händelse av inbördeskrig och sammanbrott av den irakiska administrationen, kan Iran komma att tvingas till en politisk balansgång gällande de irakiska folkgrupperna. Utöver relationerna med shiamuslimerna i södra Irak, skulle Iran bli tvunget att omdefiniera sin syn på sunnimuslimerna och kurderna i norra Irak. Kurderna skulle eventuellt kunna utropa sitt självstyre. Ett sammanbrott av den irakiska administrationen skulle med all sannolikhet gå stick i stäv med Irans nationella intressen. Gällande Irans utrikespolitik gentemot Irak kan bland annat följande faktorer nämnas:

1. *Kurderna:* Teheran måste övervaka utvecklingen på den irakiska sidan vad gäller den politiska dynamiken i Kurdistan. Sedan den iranska armén och säkerhetsstyrkorna krossade den kurdiska motståndsrörelsen i början av 1980-talet, har regimen i Teheran haft en lättare tillvaro i jämförelse med den turkiska staten i relation till kurdfrågan. Kurderna i Iran har inte lyckats med att hota den sittande regimen på ett allvarligt sätt. Dock bör poängteras att den kurdiska utvecklingen i Irak sedan invasion 2003 med

autonomi, är en varningssignal till centralmakten i Teheran om riskerna för en likadan utveckling i kurdiska delen av Iran. Här sammanfaller Irans och Turkiets nationella intressen, dvs. inget av dessa länder vill se ett självständigt Kurdistan.

2. *Shiamuslimerna:* Invasionen av Irak 2003 har medfört att shiamuslimerna har tagit över makten i det irakiska parlamentet. Detta gynnar Iran, som historiskt sett har haft nära relationer med shiamuslimerna. Därför kommer Iran att ha en större påverkan på den politiska utvecklingen i Irak. Den inre politiska utvecklingen i Irak har, i sin tur, en stor betydelse för den iranska utrikespolitiken gentemot Bagdad.
3. *Relationen till USA:* Irak har omvandlats till ett slagfält där den iranska och den amerikanska utrikespolitiken kolliderar med varandra. Det iranska stödet till olika shiamuslimska fraktioner i Irak i kampen mot USA har satt Iran på kollisionskurs med USA. Regeringen i Washington har upprepade gånger anklagat Iran för att förse terroristerna i Irak med vapen, som har använts mot de amerikanska trupperna i Irak. Iran har vid flera tillfällen uttryckt sin vilja att samarbeta med USA, genom direkta förhandlingar, för att hitta lösningar på våldet i Irak, något som ökar Irans regionala status som en stor regionalmakt.
4. *Handel/ekonomiska intressen:* Den iranska politiken påverkas också av de möjligheter den ökade handeln kommer att innebära för den iranska ekonomin. Ett av Irans största problem har varit att landet är alltför beroende av exporten av olja. Iran ser dock stor potential i den irakiska marknaden. Den geografiska närheten med god infrastruktur mellan länderna innebär att tillverkningsprodukter samt jordbruksprodukter kan enkelt och kostnadseffektivt exporteras till Irak. Iran exporterar en betydande andel av sin icke-oljerelaterade export till Irak. Iran exporterade varor till Irak motsvarande cirka två miljarder US\$.

5.2 Turkiet

Gällande Turkiet kan principiellt sägas att landets territoriella integritet har en stor betydelse i utrikespolitiken, dvs. Turkiet är känsligt för element som eventuellt skulle kunna destabilisera landet. Således har följande faktorer en avgörande betydelse för hur Turkiets politiska relationer med Irak formas:

1. *Den irakiska Kurdistan:* Sedan skapandet av den turkiska staten har landet marginaliserat den kurdiska befolkningen. Den kurdiska konflikten fick dock en internationell dimension i samband med det första Gulfkriget, vilket satte kurdernas situation på den globala agendan. Detta medförde att Turkiet inte längre kunde förneka den kurdiska befolkningens existens inom den turkiska staten. Sedan invasionen av Irak 2003, har den kurdiska delen av Irak autonomi, vilket oroar Turkiet på flera sätt. Den turkiska regeringen är orolig för att den kurdiska autonomin på sikt skall leda till ett självständigt Kurdistan och att detta kan spridas vidare norrut till

kurdisktalande delen av Turkiet. Ankara har gjort klart att man inte tolererar en sådan utveckling vare sig i norra Irak eller i Turkiet.

2. *Motståndsrörelsen PKK:* Turkiet har varit i en lång beväpnad konflikt med den kurdiska PKK-gerillan. Under de senaste åren har Turkiet påstått att PKK använder sig av baser i norra Irak för att utföra terroristattacker mot Turkiet. I oktober 2007 gav det turkiska parlamentet militären klartecken att tränga in över gränsen till Irak för att jaga rebellerna. Den turkiska linjen gentemot Irak är klar; Turkiet är fast beslutet att stoppa PKK från att använda norra Irak som gömställe.
3. *Maktbalans i relation till Iran:* Det finns ett turkiskt intresse att balansera Irans ökande inflytande i Irak. Det allmänna intrycket bland den irakiska befolkningen (oavsett den religiösa tillhörigheten) är att Irans inflytande i Irak har ökat under de senaste åren och att denna utveckling kommer att fortsätta. Det ligger i Turkiets intresse att motarbeta Irans ökade roll i den irakiska inrikespolitiken.
4. *Relationen till USA och den irakiska regeringen:* Beslutet att inte tillåta USA att använda sig av turkisk mark innebär en förändring av den turkiska utrikespolitiken gentemot Irak. Turkiets långsiktiga mål är fortfarande goda relationer med såväl USA som EU, men det förefaller troligt att Turkiet också lägger stor vikt vid sina relationer med Irak och andra grannländer. Samtidigt innebär den turkiska militära offensiven mot PKK i norra Irak vissa komplikationer i relation till såväl den irakiska regeringen som den amerikanska administrationen.
5. *Handel/ekonomiska intressen:* Den turkiska politiken är också färgad av den ekonomiska utvecklingen och de möjligheter den ökade handeln har inneburit för den turkiska ekonomin. Turkiets export till Irak under 2007 motsvarade cirka 10 miljarder US\$, vilket är en betydande del av landets handel med utlandet och en viktig faktor när Turkiet formar sin utrikespolitik med avseende på Irak. Turkiets ambitioner att vara en stor regionalmakt motarbetas dock av landets ekonomiska situation. Under senare åren har landets statsskuld ökat kraftigt (nuvarande nivå på cirka 262 miljarder US \$), samtidigt som landet brottas med ett stort underskott i handel med utlandet.

5.3 Återstående frågor

Mellanöstern är ett komplicerat område med komplexa relationer både mellan och inom länderna. Inte ens den arabiska världen är enhetlig i synen på händelserna i Mellanöstern inklusive Irak. Under Saddams krig mot Iran stöttades Irak av många i arabvärlden. Iraks invasion av Kuwait splittrade dock arabvärlden. Den amerikanska invasionen av Irak visar återigen splittringen inom den arabiska världen. Den här studien har studerat Irans och Turkiets utrikespolitik gentemot Irak. Iran och Turkiet är två icke-arabiska länder i regionen. Återstående frågor, som denna studie inte har behandlat, är hur den

arabiska världen har förhållit sig till Irak och vilken utrikespolitik dessa kommer att ha gentemot Irak i framtiden.

6 Källförteckning

Litteratur

Aydin Mustafa (2004) *Turkish Foreign Policy: Framework and Analysis*. Centre for strategic Research. Ankara

Bargezar Kayhan (2005) *Understanding the roots of Iranian foreign policy in the new Iraq*. Tillgänglig via:

http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_/ai_n21374110

(26 oktober 2008)

Bargezar Kayhan (2005) *Iran's Foreign Policy towards Iraq and Syria*.

Tillgänglig via:

http://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpq_id_100.pdf

(26 oktober 2008)

Burchill S, Linklater A, Vevetak R, Donnelly J, Paterson M, Reus-smit C, True J. (2005) *Theories of International Relations*. Palgrave Hampshire

Calabrese John (1994) *Revolutionary Horizons. Regional Foreign Policy in Post-Khmeini Iran*. Ipswich Book Co Ltd, Ipswich.

Clawson Patrick (1994) *Irans Strategic Intentions and Capabilities*. National Defence University Washington.

Ciment James (1996) *The Kurds; State, and minority in Turkey, Iraq and Iran*. Facts On File, Inc. New York

Cordesman Anthony H (2006) *The Middle East Crisis: Six "Long Wars" and Counting*. Center for Strategic and International Studies. Tillgänglig via:

http://www.csis.org/media/csis/pubs/060804_sixlongwars.pdf

(6 oktober 2008)

Farrell Mary, Hettne Björn, Van Langenhove Luk (2005) *Global Politics Of Regionalism*. Pluto Press London

Falkman Kaj (1999) *Turkiet Gränsfursten*. Atlantis Stockholm

Ganji Babak (2006) *Iranian Policy towards Iraq*. Defence Academy of the United Kingdom. Tillgänglig via:

<http://se1.isn.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=ISN&fileid=2BD7BF07-3A34-1490-4F90-F01251322D61&lng=en>

(6 oktober 2008)

Geoffrey Kemp (2005) *Iran and Iraq; The Shia Connection, Soft Power, and the Nuclear Factor*.

Tillgänglig via: <http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr156.pdf> (27 jan 09)

Gielsing Saskia (1999) *Religion and war in revolutionary Iran*. I.B. Tauris & Co Ltd London

Halliday Fred (2005) *The Middle East In International Relations*. Cambridge University Press

Hunter Shreen T. (1990) *Iran And The World. Contituity in a Revolutionary Decade*. Indiana University Press

- Hettne Björn (1996). *Internationella Relationer*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Javus M Hakan (2006) *The Emergence of a new Turkey*. University of Utah Press
- Karlsson Svante (2004) *Fred- och konfliktkunskap*. Studentlitteratur, Lund
- Kibaroglu Mustafa (2008) *Kurds hold the key for both Turkey and the US*. Tillgänglig via: <http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=905> (10 Nov 2008)
- Kibaroglu Mustafa (2007) *Turkey's Foreign Policy toward Northern Iraq Still Undecided*
Tillgänglig via
<http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?articleid=2373529>
(10 Nov 2008)
- Lawless Richard (1985) *Foreign Policy Issues in The Middle East*. University of Durham, England
- McClelland Charles A (1966) *Internationella relationer. System- och kommunikationsteorier*. Wahlström & Widstrand Stockholm
- Martin G Lenore, Keridis Dimitris (2004) *The Future of Turkish Foreign Policy*. Belfer Centre for Science and International Affairs (BCSIA). Cambridge England
- Potter Lawrence G (2004) *Iran, Iraq, and the Legacies of War*. Palgrave Macmillan, USA. Tillgänglig via:
<http://site.ebrary.com/lib/gubselibrary/Doc?id=10135464&ppg=78>
(7 oktober 2008)
- Ramazani Rouhollah K (1966) *The Foreign Policy of Iran*. University Press of Virginia.
- Ramazani Rouhollah K (1975) *Iran's Foreign Policy 1941-1973*. University Press of Virginia.
- Robins Philip (1991) *Turkey and the Middle East*. Royal Institute of International Affairs, London
- Robins Philip (2003) *Turkish Foreign Policy since the cold war*. Hurst & Company, London.
- Stubbs Richard, Underhill Geoffrey R.D (1994) *Political Economy and the changing global order*. Chatham Kent.
- Taremi Kamran (2005) *Iranian Foreign Policy towards occupied Iraq*. Tillgänglig via: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_ai_n21384810 (25 oktober 2008)
- Taspinar Omar (2005) *Kurdish Nationalism and political Islam in Turkey*. Middle East Studies. Routledge London and New York
- Vasiri Mostafa.(1993) *Iran as imagined nation, The construction of national identity*. New York, Paragon House

Zhang Tiejun (2003) *Reconstructing the Great Wall*. Department of Peace and Development Research, Göteborgs Universitet Sweden.

Zuhur Sherifa.D (2006) *Iran, Iraq, and The United States: The New Triangle's Impact On Sectarianism And The Nuclear Threat*. Tillgänglig via:
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/PUB738.pdf>
(27 oktober 2007)

Webber M, Smith M, Ehteshami A, mm (2002) *Foreign Policy in a transformed world*. United Kingdom, Pearson Education Limited

Tidskrifter

Insight Turkey (October – December 2006) Volume 8 / November 4. The Ankara Center for Turkish Policy Studies.

Turkish Yearbook of International Relations (2002) Ankara University, Faculty of Political Science.

Turkish Yearbook of International Relations (2006) Ankara University, Faculty of Political Science.

Internetkällor

Aftab News. Tillgänglig via:
<http://www.aftabnews.ir/vdcccxeq2b0qom.html> (21 oktober 2008)

FN, Comtrade: tillgänglig via
<http://comtrade.un.org.ezproxy.ub.gu.se/db/dqBasicQueryResults.aspx?px=S3&cc=TOTAL&r=792&p=368&rg=2&y=1990&so=8> (21 aug 2008)

Jamestown. Tillgänglig via:
<http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?articleid=2374152> (26 augusti 2008)

Kartan över **Turkiet:** Tillgänglig via:
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/tu.html>
(26 augusti 2008)

Kartan över **Iran:** Tillgänglig via:
<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/iran.pdf> (26 augusti 2008)

Reuters: Tillgänglig via
<http://in.reuters.com/article/asiaCompanyAndMarkets/idINIST00210720080630>
(31 aug 2008)

Teheran Times. Tillgänglig via:
http://www.Teherantimes.com/index_View.asp?code=164441 (8 december 2008)

Turkish ministry of foreign affairs. Tillgänglig via:
<http://www.mfa.gov.tr/turkish-foreign-policy-on-iraq.en.mfa> (9 december 2008)

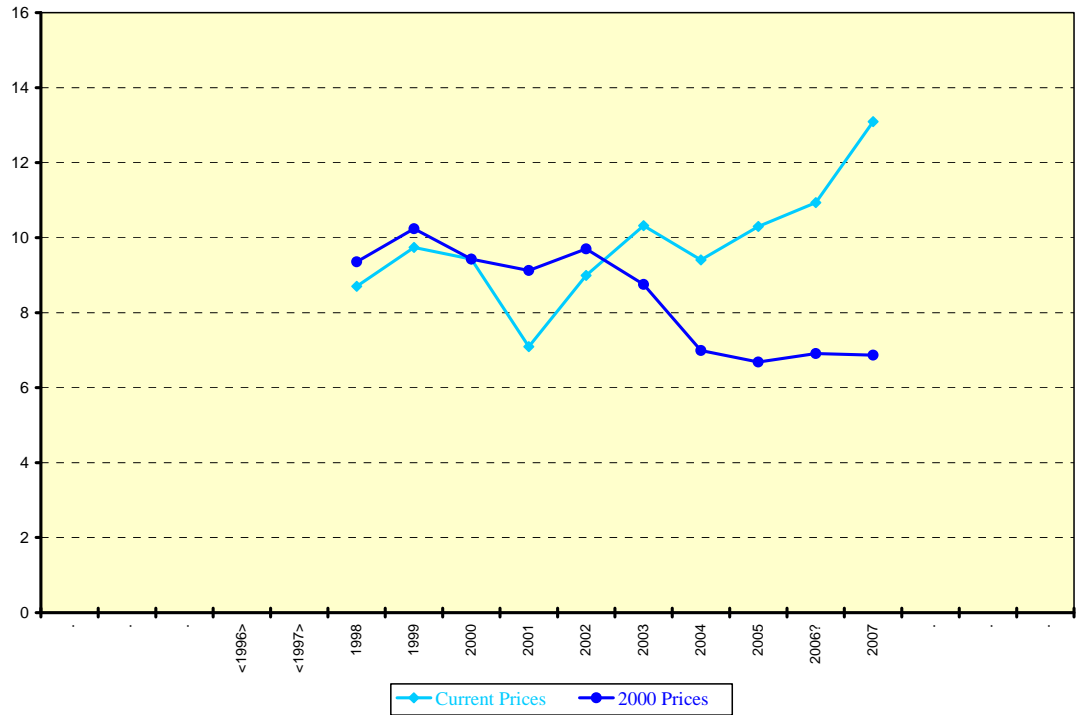
Intervjuer

För att försöka uppnå större förståelse för hur Turkiets relationer med Irak kommer att utvecklas i framtiden har två personer intervjuats under studiens gång. Båda intervjuerna ägde rum i Turkiet. Intervjuerna är kvalitativa. Intervjun med Mustafa Kibaroglu tog cirka 2 timmar och 30 minuter och rörde ett antal olika frågor såsom icke-spridning och Turkiets regionala relationer med Iran, Irak och Syrien. Intervjun med Gülden Ayman tog cirka två timmar och rörde samma frågeställningar som intervjun med Mustafa. Under intervjuerna användes ingen bandspelare, utan ett antal frågeställningar låg som utgångspunkt och fick fungera som underlag för intervjun. Ordningen följdes dock inte slaviskt, utan frågeställandet anpassades efter vad respondenten svarade. Vi fick på så sätt svar på alla frågor allt eftersom. Det gavs även utrymme för kommentarer utöver de frågeställningar som ställdes. Uppföljningsfrågor ställdes också. Båda intervjuerna var mycket värdefulla och tillförde stort värde.

1. Mustafa Kibaroglu är forskare vid Bilkents universitet i Ankara (Assistant Professor Doctor in International Relations). Han har skrivit ett antal böcker och artiklar om Turkiets relationer med sina grannländer.
2. Gülden Ayman är forskare vid Marmara Universitet i Istanbul (Assoc. Professor in International Relations). Hon har doktorerat i ämnet icke-spridning och har medverkat i flera artiklar om Turkiets relationer till sitt närområde, främst länder i Mellanöstern.

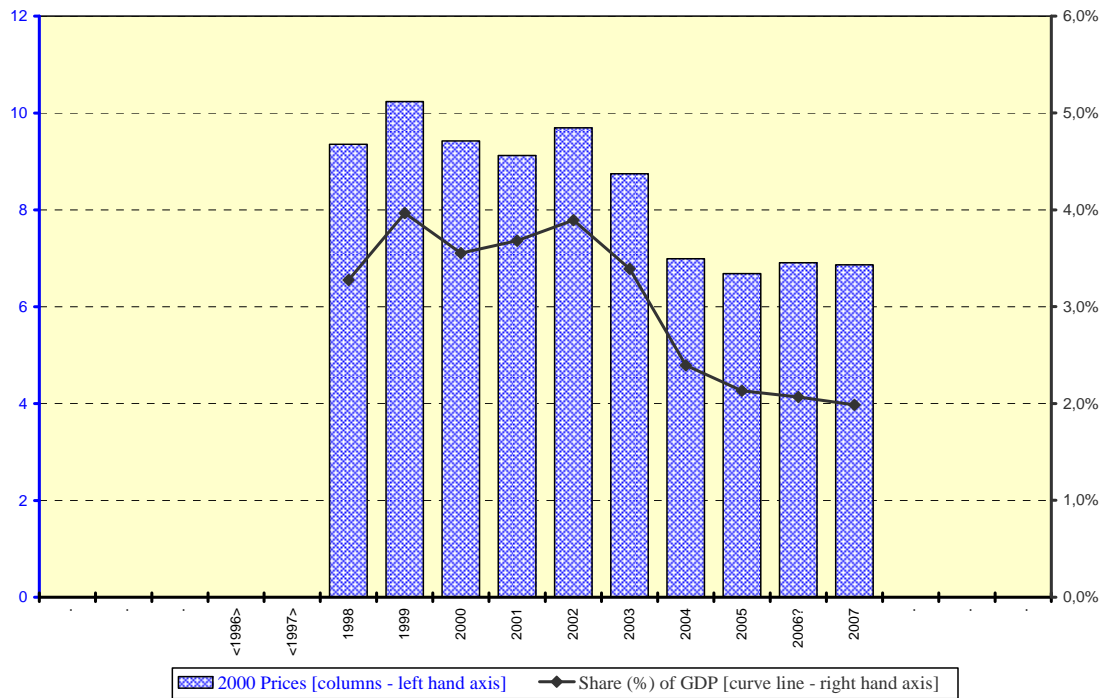
7 Appendix: 1-5

Bilaga 1: Turkiets totala militära utgifter i miljarder US\$, i löpande priser (Current prices) och fasta priser (Constant prices)

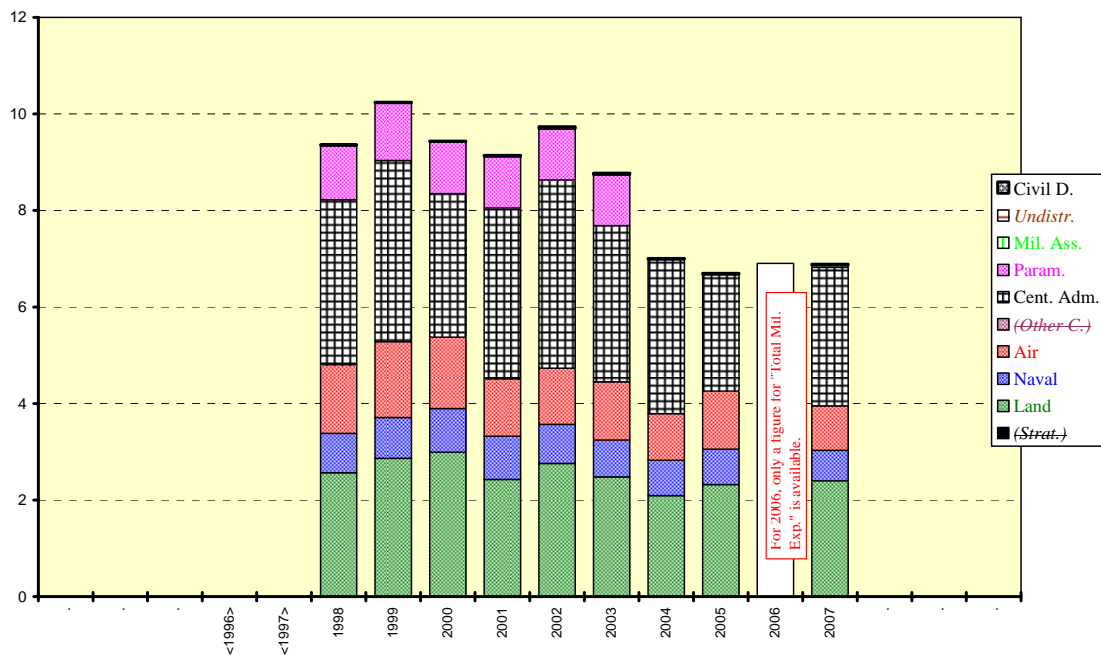
Källa: FOI databas för militära utgifter (baserad på FN:s försvarsenkäter)

Bilaga 2: Turkiets totala militära utgifter i miljarder US\$ i fasta priser, samt andel av BNP i procent

Källa: FOI databas för militära utgifter (baserad på FN:s försvarsenkäter)

Bilaga 3: Turkiets militära utgifter fördelade på "Force Groups" i miljarder US\$ i fasta priser.

Källa: FOI databas för militära utgifter (baserad på FN:s försvarsenkäter)

Bilaga 4: Irans geografi

Irans geografiska läge är strategiskt viktigt. Det ligger i ett område som historiskt har setts som en brygga mellan Europa och Asien. Iran ligger som en bro mellan Mellanöstern och Väst- och Sydasien, mellan Ryssland och Persiska viken, och blir genom Hormuzsundet en brygga till arabvärlden.

Källa: <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/iran.pdf>

Land: Iran

Huvudstad: Teheran

Befolkning: 70 miljoner (2007)

Storlek: 1,648 miljoner km²

BNP: Cirka 590 miljarder US\$ (2006)

Officiella språk: Persiska (58 % av befolkningen)

Bilaga 5: Turkiets geografi

Turkiets geografiska läge är unikt; landet ligger mitt emellan Europa, Mellanöstern och Kaukasus. Merparten av Turkiet ligger på den asiatiska kontinenten (97 %), men landet tillhör ändå Europa.

Källa: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/tu.html>

Land: Turkiet

Huvudstad: Ankara

Befolkning: 70 miljoner (2007)

Storlek: 783562 km²

BNP: Cirka 922 miljarder US\$ (2007)

Officiella språk: Turkiska

